

(FÜZÉR)KOMLÓS¹ TÖRTÉNETE A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

Szalipszki Péter

Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Absztrakt: A jobbágyfelszabadításról rendelkező 1848. évi IX. törvénycikk, akárcsak országszerte, Füzérkomlós parasztnépességének az életében sem hozott azonnali fordulatot, hiszen a Károlyi-uradalom 1849-ben is ugyanúgy számot- és igényt tartott a volt jobbágyok és zsellérek minden földesúri járadékára, pénzadója és munkavégzéssel lerótt szolgálatára, mint azt megelőzően. Másrészt a 19. század első felében lejátszódott telekaprozódás és zselléresedés folyamata Komlós parasztnépességének is nagymértékben korlátozta a földtulajdonhoz való hozzájutását. A földesúr, gróf Károlyi Ede, és a komlói parasztok kapcsolatát az 1853 tavaszán hatályba lépett úrbéri páten szabályozta. A császári nyílt parancs sokat lazított az addigi függőségi viszonyon a közösen használt legelő- és erdőterület elkülönítésének elrendelésével. Az uradalmi legelő- és erdőrésztől elkülönített területet viszont a falu népe továbbra is közösen használta. A legelő elkülönítésnek is betudható, hogy az 1857. évi országos összeírás Komlóra vonatkozó adatsora szerint rendkívül nagymértékben megnőtt a lakosok által tartott haszonállatok száma. Mind a falusi erdő, mind a falusi legelő használati jogát a birtokolt szántóterület nagysága határozta meg, ez a szabályozás pedig tovább növelte a leszakadók számát. Komlós társadalmának vagyoni rétegződését az 1850-es évek végén a község lakóira kirótt közadók kimutatását tartalmazó táblázatok érzékeltetik. Az agrárium kapitalizálódásának folyamatában ugyancsak nagyon fontos állomás volt a tagosítás, vagyis a földtulajdonosok több dűlőben elhelyezkedő apró birtokrészeinek egy-egy tagban való egyesítése. Komlós határának átrendezését egy 1854. évi és egy 1862-ből származó térkép közlésével és összehasonlításával mutatjuk be. A község lakosságának változását, tagolódását a központilag kiadott helynévtárak, statisztikai felmérések és kiadványok alapján ismertetjük. A 19. század közepe után kibontakozó növekedés megállapodásával, a századfordulót megelőzően és azt követően a Füzérkomlós lakosságát is erőteljesen erodáló kivándorlás következtében 1910-re gyakorlatilag ugyanannyian lakták a kis falut, mint az 1848/49-es szabadságharc leverését követően. A község felekezeti viszonyait, egyházainak történetét a 19. század egész időszakára vonatkozólag vizsgáltuk. Komlós meghatározó felekezeteit a római katolikus és református vallás követői alkották. Számarányukat tekintve a reformátusok voltak kevesebben, saját templommal mégis ők rendelkeztek a faluban, melyet a 19. század elején azért építettek, mert a füzéri templomból kitiltották őket. Anyaegyházuk, parókiájuk azonban nekik sem volt, istentiszteleteiket a nyíri református lelkészek tartották, a római katolikusok pedig továbbra is a füzéri templomban celebrált miséket hallgatták. A reformátusok füzéri kitiltását követően további felekezeti egyenlenségekre vonatkozólag nem találtunk adatot. A század utolsó harmadától mutatják ki a schematismusok a görög rítusú katolikusokat, akik hozzávetőlegesen félszázán alkotják a falunak ezt a vallási közösségét. A kiegyezést követően jelent meg Komlós társadalmában az izraeliták kicsiny csoportja, bár forrásaink néhány neve (pl. Weiss) korábbi jelenlétüket támasztja alá. Az első világháborúig 20 körüli létszámmal alkotják Komlós sajátos kultúrájú, kicsiny csoportját. A tömörített demográfiai leltár tragikus záró adatát az első világháború harcterein hősi halált halt 14 komlói katona jelenti.

Kulcsszavak: jobbágyfelszabadítás, tagosítás, társadalom, tagolódás, vallások, népesség

ELŐZMÉNYEK

Tanulmányunk alapváltozata még 2002-ben, egy tervezett falumonográfiához készült, és annak részeként a 19. század teljes időtartamát ölelte fel. A falumonográfia megjelenésére nem került sor, ezért annak szerzői a saját részüket különféle publikációs felületeken adták közre. Terjedelmi korlátok miatt az általunk vizsgált időszak egészét felölelő dolgozatot nem volt lehetséges megjelentetni, csupán a „hosszú” 19. század első felének

anyaga fért bele a Herman Ottó Múzeum Évkönyvének LIV. kötetébe (SZALIPSZKI 2015, 369–386). Jelen tanulmányunk a korábban megjelenttel egységet alkot, ezért a most közölt második rész előtt röviden ismertetjük a megelőző rész tartalmát.

(Füzér)Komlós község a 19. század első felében a füzéri, később a füzérradványi uradalom részeként a gróf Károlyi család birtokában volt: előbb Károlyi József, azután 1827-től Károlyi István, majd 1843-tól Károlyi Ede jövedelmét gyarapította a kis hegyi falu. Az uradalmon belül jelentékenyebb szerepet töltött be, mint azt méretéből és lakosságából gondolhatnánk,

¹ Községünket csak 1905-től nevezik hivatalosan Füzérkomlósnak, ezt megelőzőleg előtag nélkül, Komlósként szerepelt. Ld. erről bővebben SZALIPSZKI 2015, 369.

mert Komlóson malmot, vendégfogadót, sőt még egy fürdőházat is találunk. A kisközség elsődleges gazdasági bázisa azonban a háromnyomásos rendszerben végzett földművelés volt. A földműveléshez feltétlenül szükséges igaerőt biztosító állattartáson felüli haszonállat-tenyésztésnek gátat szabott a jobbágyközösség által használható legelőterület korlátozott volta a falu határában. A fentiekén kívül még az erdőhasználat is jelentett némi jövedelemforrást Komlós lakosságának. (Füzér)Komlóson is megfigyelhetjük, hogy az uradalom hivatalnokai adómentesség ígéretével igyekeztek a jobbágyokat minél nagyobb területek megművelésére ösztönözni, idő múltával pedig arra törekedtek, hogy ezek után az irtásföldek után is adót vessenek ki, ami ellen a jobbágyok természetesen erőteljesen tiltakoztak. Az uradalmi és állami összeírások adatainak tanúsága szerint a 19. század első felében községünkben is lezajlott a jobbágytelkek elaprózódásának folyamata, és a viszonylagos túlnépesedés következtében az úgy nevezett zselléresedés: míg 1802-ben Komlós 14 telkét 17 jobbágycsalád művelte, addig 1847-ben mindössze egyetlen egész telkes gazdát találunk a faluban. Ilyen helyzetben érte a községet az 1848. évi jobbágyfelszabadítás. A márciusi forradalmat követően (Füzér)Komlóson is megszervezték a nemzetőrséget, melynek alakulata 24 tagból állt. A község egykori és akkori birtokosa, gróf Károlyi István és gróf Károlyi Ede pedig a fegyveres küzdelemből is kivették a részüket. Ezért az apát, István grófot 2 év várfogságra ítélték, a fiú, Ede gróf pedig emigrációba kényszerült. Tanulmányunk „frissítése” során Komlóstra vonatkozóan még egy adatra sikerült találni az 1848/49-es szabadságharcra összefüggésben. Az 1849. október 17-ei dátummal keltezett irat, „*A császári orosz katonaság által Abaij vármegy ye főzéri járásában elkövetett károknak lajstroma*”² azt tartalmazza, hogy a falunak a hazavonuló orosz seregek 281 ft 30 kr kárt okoztak takarmányrekvirálásukkal.

FÖLD ÉS NÉPE A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁS UTÁN

A jobbágyfelszabadításról szóló törvényt 1848-ban az utolsó rendi országgyűlés hozta meg, melyet az uralkodó a márciusi forradalom hatására szentesített. A végrehajtás azonban meglehetősen elhúzódott, „*a felszabadítás nyomában feltörő problémák gyakorlati megoldása hosszú évtizedeken keresztül nebezédett nyomasztó teherként a*

szabaddá tett parasztságra és a parasztbirtokra.” (FÜR 1965, 33)³ A felszabadított jobbágy állami megváltással az úrbéres teleknek vált tulajdonosává, és bár voltak törekvések a kiterjesztésre 1848 szeptemberében és 1849 áprilisában is, de ezekből a tervekből az adott viszonyok miatt semmi nem valósult meg. „*Az élet legkülönbözőbb területein összefonódott jobbágy-földesúri viszony szálainak elszakítása rengeteg kérdést vetett fel, s nem csodálkozhatunk azon, hogy ezeket nemcsak az 1848. március 18. és április 11 közötti három béten, de a forradalom és szabadságharc szűk másfél esztendejében sem lehetett megoldani.*” (OROSZ 2010, 84.) „*A Habsburg-udvar 1848–49-ben többször biztosította a magyar parasztságot arról, hogy a jobbágyfelszabadításra vonatkozó rendeleteket győzelme esetén sem vonja majd vissza. Az udvar beváltotta ugyan ezt az ígéretét, de a gyakorlati végrehajtást elrendelő szabályozásra hosszú ideig kellett várni.*” (GAÁL 2000, 75) Az 1848 áprilisában deklarált jobbágyfelszabadítás megvalósítását az 1853. március 2-án megjelent úrbéri pátens szabályozta az egyidejűleg kibocsátott kárpótlási és föld-tehermentesítési nyílt paranccsal együtt, mégpedig úgy, hogy a jobbágyok kezén lévő nem úrbéres földek jelentős részét a földesurak kezén hagyta, vagy pedig a parasztságra hárította azok megváltásának terhet. „*Fontos előrelépés volt azonban a földesúr és a volt jobbágy között az erdő- és legelőrész elkülönítésének elrendelése.*” (CSORBA 2005, 295–296)

A személyi szabadságot nyert komlósi jobbágyok közül is csak az úrbéres telekkel rendelkezők váltak földtulajdonossá. A falu paraszttársadalmának döntő többségét kitevő töredéktelkes és zselléri réteg föld nélkül maradt. Komlóson sem kerültek paraszti tulajdonba a korábbi összeírásokban kimutatott maradványföldek, csakúgy, mint a földesúri adózásba bevont irtásföldek. Nem meglepő ezért, hogy az 1849 januárjában „Tót Megyeren” kelt, Pramovszky Ferenc főszámadó által készített bevételi tervezet⁴ az uradalom jövedelmeinek meghatározásakor utalást sem tesz valamiféle hátrányra, amely a deklarált jobbágyfelszabadításból következne: „*Urbéri telek van 14 per 27 ft 49 2/10 kr / le fajzási teher 4 ft 16 kr / Marad 23 ft 33 kr / Bemenetik a végszámításban összesen 392 ft 26 4/10 kr / bemenetelendő volt valódi bevett 389 ft 28 4/10 kr / Több menetett be a kelletténél 2 ft 58 kr.*” Az 1848. évi IX. törvénycikk bevezetőjében azt tartalmazza, hogy „*az urbér és azt pótló szerződésék alapján eddig*

2 ŠAK. A Ž. Hlávny Slůzny okres Füzér. (A füzéri járás szolgabíróságának iratai 1795–1849.)

3 Gaál Zsuzsanna monográfiájának „Jobbágyföldből parasztbirtok” c. fejezete Sióagárd példáján szemléletesen mutatja be a rendezés hosszadalmas folyamatát, részleteit, valamint ismerteti a parasztközösség és az uradalom 1879-ig elhúzódó egyezkedésének fórumait (GAÁL 2000, é. n.).

4 MNL OL Budapest, P 394. Károlyi birtokjoggal kapcsolatos iratok. 42. csomó. 16. Komlós. 1849.

gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézma és pénzbeli fizetések, e törvény kihirdetésétől fogva örökösén megszüntetnek”⁵, mégis mintha mi sem történt volna, a Károlyi-uradalom 1849-ben is számít a zsellérek kenderföldjei utáni dézsmára: „az ugyanezen végszámitásban a bemenetelések (bevételek – Sz.P.) közül kimaradt a zsellérek kenderföldjeik utáni adózás – 3 ft 36 kr / Ugyanazok favágási adózásuk – 2 ft 12 kr / öszvesen 5 ft 48 kr.” Változatlanul érvényben maradt a munkabeli szolgálat, melynek értékcsökkenéseként fogják fel a Komlós határában lévő uradalmi kaszálóra fordítandó munkaidőt: „a jövedelmi öszveghez hozzá adandó 17 4/16 hold kaszáló, művelésére kimenetig 136, és így holdanként 7 4/10 gyalog nap, mi felette sok lévén legalább holdanként 2 7/10 gyalog nap lerovható, mi teszen 46 gyalog napot [...] A kiadások közül viszont felveendőké Épület igazításra kimenetelt robot ára – 20 ft 12 4/10 kr.” Komlóson az úrbéri faizás terhe is megmaradt, ebből 59 ft 44 kr bevételre számítanak. Mindent összesítve 132 ft 11 2/10 kr jövedelemre számít 1849-ben a kimutatást készítő Pramovszki Ferenc főszámadó.

A falu helyzetének általános jellemzését közvetlenül a szabadságharcot követően Fényes Elek munkájában találjuk: „Komlós, Abauj vármegyében, magyar falu, Füzérhez 3 fertálynyira: 160 róm. kath., 2 evang, 118 ref. lak. Ref. szentegyház. Határa hegyes és sovány. F. u. gr. Károlyi István.” (FÉNYES 1851, I., 244)⁶ A Fényes Elek és munkatársai által felmért 258 Abauj-Torna⁷ megyei falu között Komlós 280 lakosával a 46., mögötte találunk 38 pusztatelepülést, előtte pedig a megye 13 mezővárosát és a szabad királyi város Kassát (SZALIPSZKI 1996, Melléklet).

A falu belső társadalmi tagozódására vonatkozólag az „1853-ik évben Komlós helységében a köz költség beszedésének kimutatása”-ból⁸ szerezhetünk ismereteket, hiszen a megállapított közadó nagysága nyilván arányos az adófizetők vagyoni helyzetével. Egy másik, ugyancsak 1853-ból származó lista a „Komlós községben felsőbb rendeletek folytán, az ügyvezetői előlegyes költség kéréséről szóló kimutatás”⁹ címet viseli. A két lista adatait egy egyesített táblázatban közöljük.

1. táblázat A komlói lakosok közadói 1853-ban.

Szerkesztette: Hajtós János, 2017.

Table 1. Taxes of the inhabitants of Komlós in 1853.

Edited by János Hajtós, 2017.

Házszám	Lakosok nevei	Pengő pénzben	
		fr.	kr.
1.	Gróf Károlyi Eduárd	14	21
„	Varga Mihály	2	24
2.	Kován József	3	42
3.	Soltész Mária	1	12
4.	öz. Mialkó Andrásnő		24
5.	Bodnár János		48
6.	Sipos Jánosnő		24
7.	Tóth András	2	18
8.	Matusz István	2	18
„	Matusz Andrásnő		24
9.	Matusz György	1	48
10.	ifj. Sági István	2	18
11.	Orosz János, Sedlovski István	2	18
„	Davidovics József	1	48
12.	Kaselyák Mihály	2	54
13.	Sviatkó János	1	48
„	Sviatkó Mihály	2	24
14.	Sviatkó András	2	18
15.	Sedlovski János	2	18
16.	Horváth István	2	18
„	Horváth Mihály	2	18
17.	Csikai Jánosnő	2	54
„	Tóth Mihály	2	18
18.	Matusz József	2	18
„	Matusz János		30
19.	Telek József	1	33
20.	Ör. Sági István	2	18
21.	Gönczy Sámuel		30
„	Tóth János		48
22.	öz. Nagy Jánosnő	2	24
„	Nagy Mihály		30
23.	Baranyák István	2	18
„	öz. Baranyák Jánosnő	3	18
24.	Kristóf József		48
25.	öz. Orosz Jánosnő		24
26.	Sisán János	1	12
27.	Spisák Józsefnő		24
28.	Orosz András árvái		30
29.	Benes Ignáztz árvái		45
30.	Juhász Mihály	3	30
31.	Lakatos József	2	3
32.	Tomancsák András		48
„	Márton János		48
33.	Stefán Mihály		48
34.	Molnár Pál		48
„	Matusz András		48
35.	Deák András	1	12
36.	Angyal András	2	3
„	Angyal Imre	2	3
„	Angyal Jánosnő	1	42
37.	Jobbágy Andrásnő	2	54
38.	Stern Pinkesz	2	12
39.	Haluder András		48
41.	Alsó Matusz János	2	18
	Összesen	103	12

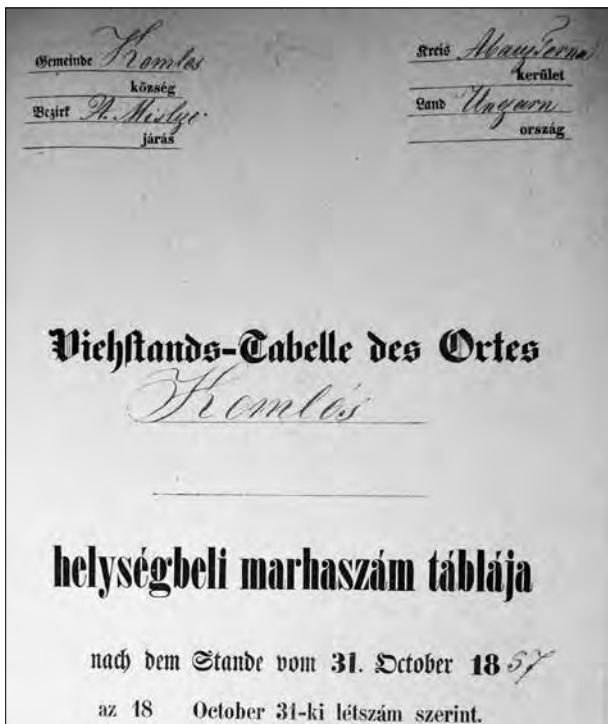
5 Corpus Iuris Hungarici. 1000 év törvényei. 1848–1849. évi törvények. <https://1000ev.hu/>

6 Fényes Elek tévesen jelölte meg Komlós földesuraként Károlyi Istvánt, mert a gróf 1843-ban idősebb fiának, gróf Károly Edének adományozta a füzérradványi uradalmat (Füzér)Komlóssal egyetemben. (Ld. erről bővebben: ÉBLE–PETTKÓ 1911)

7 A felmérés idején Abauj és Torna vármegye már második egyesítésének állapotában volt (lásd erről SZALIPSZKI 2011), Fényes Elek valószínűleg a provizórium iránti ellenszenvét fejezi ki azáltal, hogy a közigazgatás átrendezéséről nem vesz tudomást.

8 ŠAK. A-T Ž. 1850–61. i. c. 322. Komlós.

9 Ugyanott.

1. kép Az 1857. évi német–magyar nyelvű országos összeírás Komlós állatállományára vonatkozó részének fedőlapja.
Fotó: Szalipszki Péter, 2017.

Fig. 1 Cover of the bilingual (German and Hungarian) national census of livestock in Komlós in 1857. Photo by P. Szalipszki, 2017.

A táblázat legfeltűnőbb adata, hogy immár gróf Károlyi Eduárd is hozzájárul a faluban lévő ingatlanjai után a közterhekhez. Ettől függetlenül Ede gróf nem lakója a községnek, ifjú feleségével, göncruszkai gróf Korniss Klarisszával a füzerradványi kastélyban élnek udvartartásukkal.¹⁰ Utána a legnagyobb adófizető Kován József és Juhász Mihály. A falu társadalmának elejébe tartozik még Kaselyák Mihály, Sviatko Mihály, Csikai Jánosné, özv. Nagy Jánosné, Jobbágy Andrásné és Stern Pinkesz. A derékhadat azok jelentik, akik 2 ft körüli adót fizetnek. A falu legszegényebbjai, azok, akiknek adója nem éri el az 1 ft-ot: özv. Mialkó Andrásné, Bodnár János, Sipos Jánosné, Matusz Andrásné, Tóth János, Kristóf József, özv. Orosz Jánosné, Spisák Józsefné, Tomancsák András, Márton János, Stefán Mihály, Molnár Pál, Matusz András és Haluder András. Ők lehetnek az egykori zsellérek, akiket a jobbágyfelszabadítás föld nélküli helyzetben ért, akik megélhetésüket a Károlyi-uradalomhoz vagy módosabb gazdákhöz elszegődve biztosíthatták. A későbbi statisztikák őket

és utódaikat emlegetik majd cselédként, napszámosként. Érdekes jelenség, hogy számos nő szerepel úgy, mint adófizetésre kötelezett családfő, másrészt, hogy egy-egy családon belül milyen nagymértékű eltéréseket tapasztalhatunk.

A saját földön való gazdálkodás, illetve a szolgálatba állás mellett a megélhetés bázisát jelentette az állattenyésztés. Az 1857. évi országos összeírás Komlósról vonatkozó felvétele az állatállomány számának és összetételének jelentős változását mutatja ki.¹¹

Az adatsor azt bizonyítja, hogy az 1847-től eltelt tíz esztendő alatt a haszonállat-tenyésztés rendkívüli módon előtérbe került Komlós gazdálkodásában. Nyilvánvalóan alapvetően hozzájárult ehhez a változáshoz az 1853. évi úrbéri pátens legelő-elkülönítést előíró rendelkezése is, hiszen így Komlós közbirtokossága minden földesúri korlátozás nélkül igénybe vehette a kollektívum számára elkülönített legelőterületet. A lovak számának jelentős csökkenésétől eltekintve, a többi állatfajta esetében óriási mértékű növekedést tapasztalunk. Hozzájárulhatott ehhez még az is, hogy Komlós lakosságának jelentékeny részét csekély földterülethez jutatta a jobbágyfelszabadítás, ezért sokan a haszonállat-tenyésztés felfejlesztésével igyekeztek megélhetésüket biztosítani. A többi állatfajtától eltérően a lovak száma azonban – amint már említettük – nemhogy nőtt, hanem majdnem a felére csökkent, 21-ről 12-re. Az esetleges szaporulaton a komlósok változatlanul hamar túladhattak, hiszen amint 1847-ben, úgy 1857-ben is mindössze egy 3 évnél fiatalabb csikót találunk a 18. házban lakó Matusz Jánosnál. Az ökrök száma viszont 38-ról 66-ra növekedett. Azt tapasztalhatjuk tehát, hogy amint a korábbiakban, 1857-ben is főleg ökrök tartásával biztosították az igaerő-szükségletet, csak annyi történt, hogy a mezőgazdálkodásnak ez a komlói jellegzetessége még inkább szembeűnővé vált.¹² A tehének száma is óriási mértékben megnövekedett: 25-ről 42-re, ezen kívül 29 három évnél fiatalabb borjú is növeli az állományt. Míg 1847-ben csak három gazdának volt 2 tehene, addig 1857-ben már kilenc gazda tartott ugyanennyit. A legfeltűnőbb azonban a juhok és sertések számának rendkívüli növekedése. 1847-ben csak néhány háznál találunk elvétve egy-két bárányt, 1857-ben viszont több név mellett is nyáj nagyságú juhállományt regisztrálhatunk: Matusz Istvánnak 125, Matusz Györgynek 45, Davidovits Józsefnek 55, Weiss Józsefnek 78, Jobbágy Katalinnak 20, Angyal Imrének

11 ŠAK. A-T Ž. Ltsz.: 265.

12 Petercsák Tivadar megállapítása szerint az egész Hegyközben „a lótarás kevésbé jelentős” (PETERCSÁK 1977, 295).

10 A házasságkötésre 1851-ben került sor (ÉBLE 1913), miután a grófnő unitárius vallását feladva katolizált (BUDA 1997, 48).

2. táblázat Komlós lakóinak állatállománya az 1857. évi felméréskor¹ Szerkesztette: Hajtós János, 2017.

Table 2. The livestock of the inhabitants of Komlós during the 1857 survey. Edited by János Hajtós, 2017.

Szám		A marhabirtokos vezeték- és mellékeve	Ló				Őszvér	Szarvasmarha				Szamár	Juh	Kecske	Sertés
a háznak	a laknak		Csődör	Kanca	Herélt	Csikó 3 évesig		Bika	Tehén	Ökör	Borjú 3 évesig				
2		Kován Erzsébet						2	4	2		7		2	
3		Tirpák János										3	1		
5		Bodnár János						1			3				
6		Sipos Magdolna								1				1	
7		Tóth András						1	4	1				2	
8		Matusz István		2	3			1	2			125			
9		Matusz György					1	2	4	1		45		5	
10		Sápi Mária Wittner						1	2	1				2	
11		Orosz János								2		11		1	
11		Makkai János										10		1	
12		Kásalyák Mihály						1	2	1		4		2	
13		Svjatkó Mihály						1	2	2		9		2	
13		Svjatkó János						1	2					2	
14		Svjatkó András						2	2	1		16		1	
15		Schedlotzki János						2	2	1		8		2	
16		Horváth István								4	2			3	
16		Horvák Mihály									2				
17		Csikai Erzsébet						2	2	1		10		5	
18		Matusz József						1	2	2		12			
18		Matusz János		2	1	1						9		5	
19		Weiss Fani											2		
20		Sápi Imre						1	2					1	
20		Iván János												2	
21		Tóth János						1	2	1		4			
22		Nagy Anna						1	4			10		1	
23		Baranyák Erzsébet						1	4	1		4		1	
23		Baranyák István						1	2					2	
24		Kristóf József						1							
26		Sisán Mária								1					
29		Daridovits József						2				55			
30		Svatana Mihály						2	4			10		1	
31		Lakatos József												1	
31		Varga Mihály						1							
32		Tomantsek András						1							
33		Stefán Mihály						1						1	
34		Molnár Pál	1	2				1				4		1	
35		Deák András												2	
36	1.	Angyal Erzsébet						1	2						
36	1.	Angyal András						1	2			17		2	
36	2.	Angyal Imre						2	2			18		1	
37		Jobbágy Katalin						2	4	2		20		2	
38		Weiss József						1		1		78			
40		Werhovai József						1						2	
41		Matusz János						1	2	1				1	
43		Márton János						1		1					
Összesen			1	6	4	1	0	1	42	66	29	0	489	3	57

1 ŠAK. A-T Ž. Ltsz.: 265.

18, Angyal Andrásnak 17, Svjatkó Andrásnak 16 juha van, de rajtuk kívül még 13 család tart ennél kevesebb számú bárányt Komlóson. Hasonlóan nagyarányú növekedést mutat a sertések száma is: 1847-ben mindössze 15 öreg sertést és 3 süldőt írtak össze, addig 1857-ben már megkülönböztetés nélkül 57 sertés tartásáról tanúskodik az összeírás. A sertésállomány megháromszorozódásához azonban nemcsak a legelő-elkülönítés, hanem a falusi erdők leválasztása is hozzájárult, mert a korszakban a disznóhizlalás szinte kizárólagos módja a makkoltatás volt (SZABADFALVI 1968, 62–75), amit az uradalmi inspektorok gyakorta durva erőszakkal megakadályoztak. Meg kell azonban jegyezni, hogy 16 adózó portán még mindig nem találunk egyetlen disznót sem. Weiss József nyilván vallási okok miatt tartózkodik a tisztátalan sertés tartásától, a többiek viszont minden bizonnyal azért, mert a parasztok birtokolt szántóik arányában jutottak a közbirtokosság legelőjének és erdejének használati jogához. A kevés állatot tartók tehát szántófölddel sem rendelkeztek, mindez előrevetíti Komlós agrárnépességének további differenciálódását, a leszakadók számának további növekedését.

Az 1850-es évek második felének viszonyaira utalnak azok a nyugták is, amelyek a falu igazgatási költségeit örökítették meg.¹³ Az 1856-ból származó átvételi elismervényekből az derül ki, hogy Svjatkó Mihály bíró fizetése negyedévenként 5 ft, Telek József jegyző fizetése negyedévenként 8 ft 45 kr volt, a négy hites pedig együttesen ugyanennyi időre mindössze 2 ft 30 kr-t kapott. A kisbíró Molnár Pál, akinek feladata volt a falu lakosait értesíteni, tájékoztatni a különböző hírekről, hirdetményekről, tevékenységéért egy negyedévre mindössze 1 ft-ot kapott. Az összegek átvételét mind a hitesek (Matusz János, Baranyák István, Koselyák Mihály, öregebb Sági István), mind pedig a kisbíró kezük X vonásával ismerték el, tehát valamennyien írástudatlanok voltak. Felmerül a kérdés: a kisbíró vajon hogyan sajátította el a hirdetmények tartalmát, ha –véltetőleg – olvasni sem tudott? A községi hivatal működését az előbb említett szerény javadalmak mellett ugyancsak szerény mértékű anyagköltségek terhelték: az egész 1856. évben papírosra 40 kr-t, „viaszok”-ra 18 kr-t, két rend plajbászra (írótoll) 6 kr-t, egy kalendáriumra 12 kr-t, egy üveg „jéntá”-ra 16 kr-t, mindösszesen 1 ft 32 kr-t költöttek. A falu 1856. évi bírói számadása a következő bevételi forrásokat jelöli meg:

1. május 23. A község lakosai által 1856. évi költség fejében befizetett 90 ft – kr

2. október 30. Törvény pénz és becs díjjakból bejött 10 ft 20 kr

3. október 2. Község kortsmájáért bejött 7 ft – kr

4. október 21. Potlólag a község lakossaira kivettett 49 ft 53 2/4 kr.¹⁴

A község éves bevétele e szerint a kimutatás szerint 157 ft 13 2/4 kr, ez tökéletesen megegyezik az éves kiadások összegével, tehát semmi maradvány nem keletkezett az 1856. év községi gazdálkodásában. Néhány érdekesebb kiadási tételt célszerűnek tartunk megemlíteni: „január 25. – Az Urbéres fajzás végett a község részéről Radványba a Grófhoz járván a bíró és két lakos 48 kr. (Ebből a bejegyzésből is kiderül, hogy a községnek mint közösségnek erdeje nem volt, az uradalmi erdő használatáért pedig fizetni kellett.) / április 6-án Kassán tartott Ujjoncozás alkalmával 5 napot töltvén a jegyző, bíró, 1 hites és Ujjoncozoknak napi díj fejében, valamint Szállás bér és a Szekeresnek 18 ft 6 kr. / június 26. A Község szénája feltakarításakor a dolgozó egyének részére 1 ft 44 kr. / július 15. – A bíró több lakosokkal Kassára az Urbéres törvényszék helyén, a tagosítási ügyben járván költetett 5 ft 19 kr. / Augusztus 7. – Pásztor, Kondás, Kerülő és Kovács fogadásakor költődött 1 ft 24 kr. / Október 2. – Radványba a Reclamationalis biztos Urtól oktatást halgatni és betanulni az egyénekenkénti reclamatiót több lakosokra és előfogott (?) a jegyzőnek 1 ft 40 kr.”¹⁵ Láthatjuk ez utóbbi bejegyzésből, hogy a tagosítás, melynek tartalmáról a következő fejezetben szólunk, Komlóson sem egyszerűen történt.

A falu társadalmi és gazdasági szerkezetét az 1850-es évek végén legpregnansabban azonban az 1858. és az 1859. évi, személyekre lebontott adóösszeírások¹⁶ érzékeltetik. A közölt források érzékelhetővé és értékelhetővé teszik a község egyes lakóinak helyzetét, a faluközösség egészében elfoglalt helyzetét.

Komlós paraszti társadalmának tagozódását az 1850-es évek végén jól szemlélteti az 1859-ből fennmaradt közadó-kivetés, amely egy táblázatban tartalmazza a személy-, ház- és jövedelemadón kívül a birtokolt földek után kivetett adó összegét is.

A közölt források legszembetűnőbb információja az adózó családfők számának nagyarányú növekedése: immár 66 komlói családfő köteles adójával az állam működéséhez hozzájárulni. Szembetűnő, hogy az 1858. évi adóív 52. száma után a Komlóson házat bíró gróf Károlyi Eduárdnál – aki ugyanúgy adókötelezett, mint bármely más komlói lakos – sokan vannak, akik jóval nagyobb közadót fizetnek. Az adókötelezettséggel járó ház nyilván nem a gróf lakásául szolgál (arra ott van a füzérradványi kastély), hanem valószínűleg a község

14 Ugyanott.

15 Ugyanott.

16 Ugyanott.

13 ŠAK. A-T Ž. 1850–61. i. c. 322. Komlós.

Levegőse
A Komlós helységének az 1858-évi Ház- és Személyiségi adózási jegyzéke

No. Sorszám	Adókötelezettek neve	Személyi Házadó		Házadó az egy főre jutó 1858-évi		No. Sorszám	Adókötelezettek neve	Személyi Házadó		Házadó az egy főre jutó 1858-évi	
		f	s	f	s			f	s	f	s
1	Palusza Ferenc	3	12	2	3			88	48	57	
2	Koran József	3	36	2	17	30	Baranyai János	3	36	2	17
3	Ferjak János	3	32	2	15	31	Kristóf József	2		1	16
4	Miháics András	3	24		17	32	Cross János	2		1	16
5	Bádnar János	1	28		36	33	Sivan János	3	32	2	15
6	Cross János	1	28		36	34	Spisak József		56		37
7	Tóth András	3	36	2	17	35	Bencs Áron		24		17
8	Matusz István	5	4	3	13	36	Tubasz Mihály	4	24	2	19
9	Matusz György	3	36	2	17	37	Lakatos József	2	18	1	30
10	Sági István	3	32	2	15	38	Tomenyosk András	1	36	1	1
11	Sedlovits István		24		17	39	Hefan Mihály	1	28		36
12	Cross János	3	20	2	8	40	Molnar Pál	1	28		36
13	Davidovits József	6	36	4	25	41	Deák András	2		1	16
14	Kasalyai Mihály	2	41	1	50	42	Angyal József	3	52	2	29
15	Szabó János	2	45	1	50	43	Angyal András	2	48	1	30
16	Szabó Mihály	2	41	1	50	44	Angyal János	2	24	1	33
17	Szabó András	4	8	2	38	45	Tobagy András	2	36	2	17
18	Sedlovits János	3	36	2	17	46	Vécs József	6	36	4	25
19	Korcsák István	3	36	2	17	47	Verhovay József	1	36	1	1
20	Korcsák Mihály	2	48	1	50	48	Matusz János	2	48	1	50
21	Csaba János	4	24	2	19	49	Helyes István		24		17
22	Tóth Mihály	2	24	1	32	50	Prof. Károlyi Edu.	2	48	1	50
23	Matusz József	2	48	1	50	51	Cross András fi.		24		17
24	Matusz János	2	48	1	50	52	Matusz András		24		17
25	Vécs János		36		37	53	Hornyal János	1	4		41
26	Sági József	2	48	1	50	54	Makray János	1	4		41
27	Tóth János	1	28		36	55	Sivan Mihály	1	4		41
28	Sági Mihály	5	22	3	19	56	Sivan János	1	4		41
29	Baranyai István	3	20	2	8	57	Tóth Erzsébet		22		20
	<i>Összesen</i>	88	48	57		58	Kocsis Erzsébet		22		20
						59	Szgyel Erzsébet	2	32		20
						60	Varga Mihály	1	4		41
						61	Sablonay Pál	2	8	1	22
						62	Makray János	1	36	1	1
							<i>Összesen</i>	133	40	95	40

2. kép A Komlós lakóira kirótt személy- és házádo 1858-ból.

Fotó: Szalipszki Péter, 2017.

Fig. 2 Personal and habitation taxes assessed onto inhabitants of Komlós in 1858.

Photo by P. Szalipszki, 2017.

3. táblázat Személyekre lebontott közadó kivetése Komlóson 1859-ből. Szerkesztette: Hajtós János, 2017.

Table 3. Public taxes per person in Komlós from 1859. Edited by János Hajtós, 2017.

Lap Oldal	Adó kötelezettek nevei	Föld adója		Ez után Köz- költség		Személy ház és jövedelmi adója		Ez után Köz-költség		Összes Költség	
		f	x	f	x	f	x	f	x	f	x
1	Latka János					1	57 ½	1	92	1	92
2	Horan Józsefné	5	38 ½	1	19	2	36 ½	2	59	3	78
3	Tirpák János		4 ½		2		96 ½	1	8	1	10
4	Mihalkó András árvái		26		6		26 ½		29		35
5	Bodnár János		47 ½		12		96 ½	1	8	1	20
6	Sipos Jánosné		9 ½		3		26 ½		29		32
7	Tóth András	4	67	1	12	2	36 ½	2	59	3	71
8	Matusz István	7	3	1	69	2	62 ½	2	91	4	60
9	Matusz György	4	50	1	8	1	84	2	3	3	11
10	Sápi Istvánné	4	46 ½	1	7	1	66 ½	1	82	2	89
11	Szedlofsky István	2	38		57		26 ½		29		86
12	Orosz János	2	42 ½		58	1	84	2	3	2	61
13	Davidovits József					5	60	6	16	6	16
14	Kaselyák Mihály	4	89	1	18	1	84	2	3	3	21
15	Sviatkó János	2	78 ½		67	2	19	2	47	3	14
16	Sviatkó Mihály	2	54		61	1	84	2	3	2	64
17	Sviatkó András	4	95 ½	1	19	2	36 ½	2	59	3	78
18	Szedlofsky János	4	87	1	18	2	71 ½	3	2	4	20
19	Horváth István	4	90	1	18	2	36 ½	2	59	3	77
20	Horváth Mihály	2	3		49	1	84	2	3	2	52
21	Csikai Jánosné	4	92	1	19	2	36 ½	2	59	3	78
22	Tóth Mihály	4	51 ½	1	8	1	92 ½	2	12	3	20
23	Matusz József	4	96	1	19	1	84	2	3	3	22
24	Matusz János	4	39 ½	1	6	1	84	2	3	3	9
25	Schön József						76		77		77
26	Sápi Imre	4	62	1	11	1	84	2	3	3	14
27	Tóth János		24 ½		6	1	58	1	70	1	76
28	Nagy Mihályné	4	58	1	10	2	89	3	19	4	29
29	Baranyák István	7	18 ½	2		1	84	2	3	4	3
30	Baranyák Jánosné	2	92 ½		71	2	36 ½	2	59	3	30
31	Kristóf József		16		5		96 ½	1	5	1	10
32	Orosz Jánosné		32 ½		9	1	66 ½	1	82	1	91
33	Sisán Jánosné		68 ½		15	1	66 ½	1	82	1	97
34	Spisák Józsefné		49		12		61 ½		68		80
35	Benes Ignác árvái	5	1	1	20		53		60	1	80
36	Juhász Mihály	4	72 ½	1	14	3	94	4	34	5	48
37	Lakatos József	4	34 ½	1	5	1	84	2	3	3	8
38	Tomentsák András						70		77		77
39	Stefán Mihály		20 ½		5		96 ½	1	6	1	11
40	Molnár Pál		32 ½		9		96 ½	1	6	1	15
41	Deák András		82 ½		20		96 ½	1	6	1	26
42	Angyal Imre	2	72 ½		66	2	19	2	42	3	8
43	Angyal András	2	11 ½		52	2	36 ½	2	59	3	4
44	Angyal Jánosné	2	11 ½		52	1	5	1	16	1	68
45	Jobbágy Andrásné	4	53 ½	1	9	2	71 ½	3	2	4	11
46	Weis József					6	47 ½	4	9	4	9
47	Werhovay József					1	5	1	16	1	16
48	alsó Matusz János	4	52 ½	1	8	2	19	2	42	3	50
49	Göntzy Sámuel	4	73	1	14					1	14
50	helység háza		5		2		53		60		62

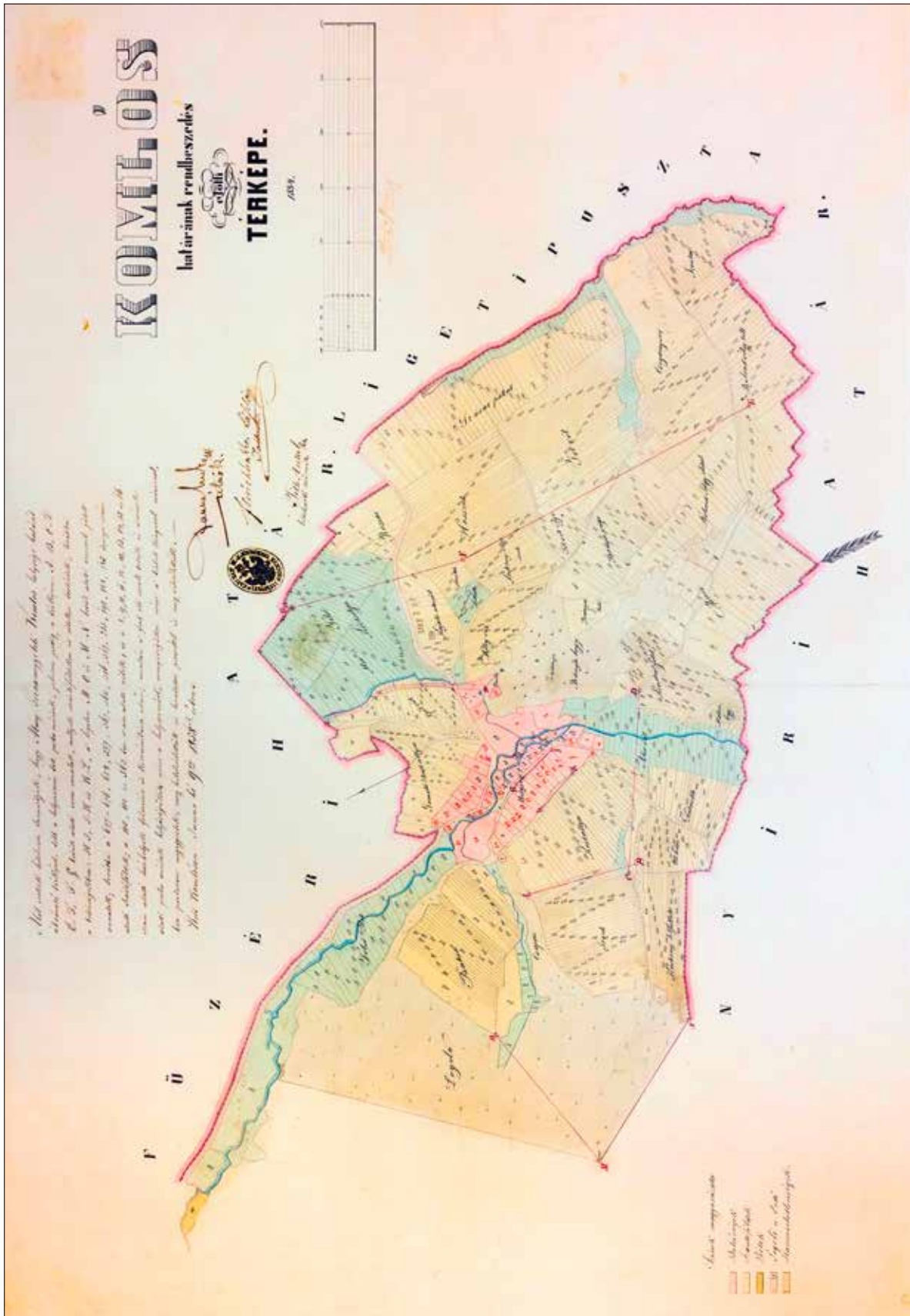
51	Kováts József	1	20		29						29
52	G. Károlyi Eduárd	52	97 ½	10	60	4	46 ½	4	90	5	50
53	Orosz András	5	11	1	23		26 ½		29	1	52
54	Hornják János						96 ½	1	6	1	6
56	Matusz István		17 ½		5						5
58	Iván Mihály						70		77		77
59	Iván János						70		77		77
61	Matusz Miklós						70		77		77
62	Balla József					1	5	1	16	1	16
63	Soltész Mária						70		77		77
64	Varga Mihály						70		77		77
65	Jablonsky Roman						70		77		77
66	Márton János						70		77		77
	Mindösszesen	194	85	44	67	102	16	112	47	143	14

határában található jelentékeny nagyságú földbirtokát művelő cselédjei éltek benne szegényes életüket. A legtetemesebb házadót a földdel nem rendelkező Weisz József fizeti, akinek jövedelemforrását az összeírásból nem tudhatjuk meg, csak valószínűsíthetjük, hogy a Károlyi gróf tulajdonát képező fürdőházat vagy korcsmát bérelheti. Az 1859. évi adókiivetésből könnyen megállapítható, kik nem birtokolnak földet. A komlói viszonylatban jelentős jövedelmet húzó Weisz Józsefen kívül ők a falu nehéz sorsú cselédjei, akik általában 77 kr-ral adóznak. A földet nem tulajdonló, de jövedelmük után mégis 1 Ft-nál többet adózik jövedelemforrásáról, társadalmi státuszáról nem rendelkezünk ismerettel. Az 1859. évi adóívnek ugyancsak az 52. sorszama után találjuk gróf Károlyi Edét. Az általa fizetett 52 ft 97 ½ kr földadó több mint a negyedét teszi ki Komlós összesített földadójának, ha pedig kivonjuk a gróf adóját az összegből, nyilvánvalóan a Komlós határában lévő birtokának jövedelme is hasonlóan aránylik Komlós paraszti népességének összjövedelméhez, amely a saját művelésű földek terméséből és a falu által közösen birtokolt erdők és legelők hasznából tevődik össze. „A községnek juttatott erdőt és legelőt nem osztják szét a falu lakói között, hanem azokat osztatlanul birtokolják, a családok a jobbágyfelszabadításkor szerzett szántóföldjük arányában kapnak erdő- illetve legelőjogot. A rendezéskor a földbirtokokkal nem rendelkezők is kaphattak jogokat, melyek idővel nem csupán örökölhetőek, hanem szabad forgalmúak lettek, adhatók és vehetőek. A jogok arányában hajthattak ki állatokat a közös legelőre, illetve ez alapján juthattak hozzá az erdőből kivágott fához is.” (SPÖNER 2015, 78)

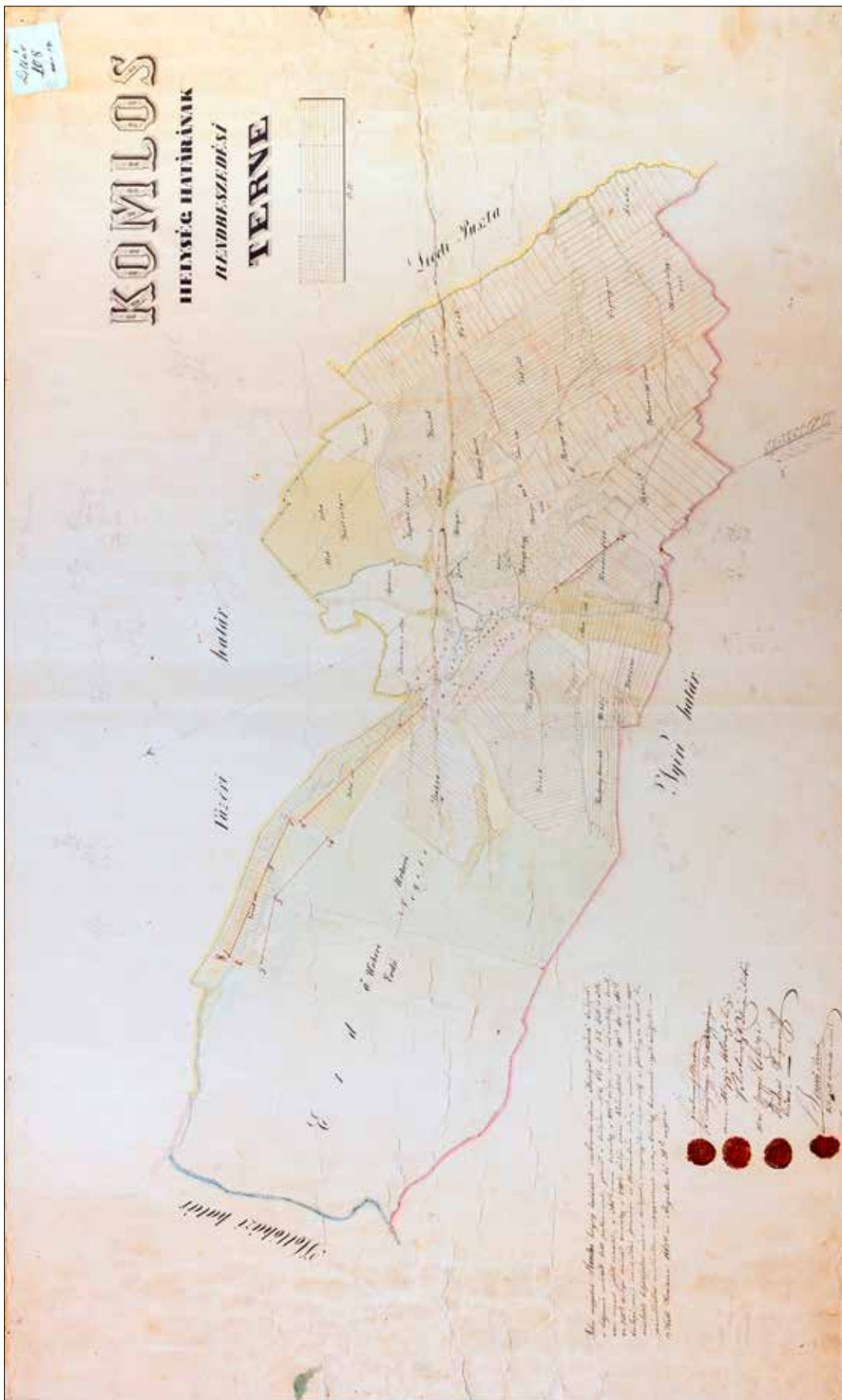
TAGOSÍTÁS – A HATÁRHASZNÁLAT MEGÚJÍTÁSA

A jobbágyfelszabadítás után a magyar agrárvilág történetének egyik leglényegesebb eleme a tagosítás volt, amikor a szétszórtan, sokszor egymástól nagy távolságban található egy személy tulajdonában lévő birtokokat egy tagban egyesítették, elősegítve ezzel a racionálisabb tőkés gazdálkodás kialakulását. A parasztbirtokok szétszóródásának oka és előzménye Komlóson is a megelőző, középkori földhasználati rendszerben érhető tetten. „A parlagoló rendszer esetében a szántóföld nem egyszerre merült ki, így az új terület feltörése sem egyszerre történt, erre az igaerő sem lett volna elegendő. Egy-egy gazda szántóföldje így több különböző helyen fekvő darabból állott. A nyomásos rendszer esetén egy-egy gazdának mindegyik fordulóban volt szántóföldje, mert csak így juthatott minden évben kenyérgabonához.” (WELLMANN 1961, 346) A jobbágyfelszabadítás után a tagosítás községünkben is mellőzhetetlenül végrehajtandó eljárás volt, mert a nyomásos gazdálkodás „a periodikus újraosztás rendszerének megszűnése után is konzerválta az abban az időben kialakult szétszórtságot, a parasztek örökös birtoka nem egyetlen birtoktestben, hanem az utolsó osztás rendjének megfelelően, szétszórtan fekvő parcellákban jött létre. A fejlődés további szakaszában a szétszórtságot még csak növelte az irtásföldeknek és a telken kívüli állomány egyéb földdarabjainak beilleszkedése a paraszti gazdálkodásba.” (SIMONFFY 1965, 208)¹⁷ A parasztföld elaprózódásához még a létköörülmények javulását követő népszaporulat növekedése is hozzájárult, de az úri birtok, azaz a Károlyi-uradalom Komlós határában lévő része sem egyetlen darabból állt. Mindez Komlós határának tagosítását, a birtokosok földjeinek lehetőség szerinti egyesítését

¹⁷ A Komlós határában keletkezett irtás- és maradványföldekről ld. SZALIPSZKI 2015, 372–374.

3. kép Komlós határa a tagosítás előtti. Forrás: MNL B-A-Z. M. Lt. Térképtár. BMU. 381. 1854. Fotó: Baranczó Benedek, 2017.
 Fig. 3 Outskirts of Komlós before the consolidation of land-strips. Source: MNL B-A-Z. M. Lt. Térképtár (Repository of historical maps). BMU. 381. 1854. Photo by B. Baranczó, 2017.

4. kép Komlós határa a tagosítás után. Forrás: MNL B-A-Z. M. L.t. Térképtár. BMU. 383. 1862. Fotó: Baranczó Benedek, 2017.
Fig. 4 Outskirts of Komlós after the consolidation of land-strips. Source: MNL B-A-Z. M. L.t. Térképtár (Repository of historical maps). BMU. 383. 1862. Photo by B. Baranczó, 2017.

4. táblázat A komlói határ egyes dűlőinek parcellafelosztása a tagosítás előtt és azt követően. Szerkesztette: Hajtós János, 2017.
Table 4. Distribution of parcels in the border of Komlós, before and after land reparation. Edited by János Hajtós, 2017.

Sorsz.	Dűlő neve	Parcellák száma tagosítás előtt	Parcellák száma tagosítás után
1	Kertallya	33	30
2	Baksa	34	29
3	Térek	45	28
4	Keskeny hosszúk	25	9
5	Útközi	27	11
6	Határka	20	12
7	Alsó rét	30	28
8	Kenderföld	56	28
9	Bóczér	25	10
10	Bánya hegy	1	1
11	Bánya tető	8	1
12	Bánya vége	30	11
13	Bolond völgy oldal	28	7
14	Bolond völgy tető	31	17
15	Czigánysor	28	28
16	Szonta	26	11
17	Tót rét	27	28
18	Tót rét vége	10	
19	Száraz patak	42	28
20	Hosszúk	27	28
21	Keskeny hosszúk	17	17
22	Homlok	4	4
23	Kutkák	13	5
24	Kajatai útnál	23	11
25	Meleg víz	27 + 1	1 + 1
26	Temető kert allya	20 + 11	2 + 2
27	Apró rész	27	1
28	Alsókörtvélyes	24	1
29	Felsőkörtvélyes	31	1
30	Rózsás	6	1
31	Felső rét	24	30
32	Török rét	4	30
	Összesen	785	452

elkerülhetetlenné tette. A határrendezés szükségességét az 1854-ben készült térkép – apróparcellákra szabdalt dűlőivel – rendkívül szemléletesen érzékelteti.

Ámbár a 4. képként szerepeltetett térkép főcíme még csak Komlós határának „rendbeszedési” terveként nevezi meg az ábrázolatot, a bal alsó sarokban látható, 1862. augusztus 21-ével datált, 4 pecséttel és 4 aláírással hitelesített megjegyzés azt tanúsítja, hogy a térképen látható tervezet megvalósítása az említett időpontig maradéktalanul bekövetkezett. A jelek szerint az elkülönítési, tagosítási egyezséget Komlóson sikerült pereskedés nélkül megvalósítani, holott más hegyközi községek esetében előfordult, hogy az 1870-es évekig elhúzódtak a tagosítást végítéssel lezáró eljárások: Filkeháza – 1874; Nagybózsva – 1872; Vitány – 1872; Villy – 1878. (PETERCSÁK 1979, 264)

Ha csak rávetjük a szemünket a két térképre, akkor is érzékelhetjük azt, hogy határrendezés rendkívül jelentős strukturális változást eredményezett, annak minden következményével. Nem tűnik azonban haszon nélkülinek, ha térképek látványán túl az azokon fellelhető adatokat is górcső alá vesszük.

A táblázat adatait vizsgáljuk meg alulról felfelé haladva! Az utolsó sor összesítése szerint a tagosítást megelőzőleg Komlós határának dűlőiben 785 parcellát találunk, azt követően már csak 452-t, tehát 333 parcellával kevesebbet, mint a határrendezés előtt. Ha csak ennyit is veszünk figyelembe, megállapíthatjuk, hogy a határrendezés – amint országszerte – Komlóson is alapvető változást eredményezett az agrárgazdaságban. Fölötte, a 32. és 31. sorban azt látjuk, hogy a két kaszálórét esetében nemhogy összevonás, hanem épp ellenkezőleg, továbbosztás történt! Az általános trenddel ellenkező jelenség okát abban látjuk, hogy a különböző dűlőkben (pl. Meleg víz, Alsókörtvélyes, Felsőkörtvélyes stb.) csak apró parcellákat bíró, és azoktól megfosztott szegény parasztokat a kaszálórétek feldarabolásával és kiosztásával kárpótolhatták valamelyest.

A legdrasztikusabb összevonások azokban a dűlőkben történtek, ahol a különböző számú kis parcellák egyetlen birtokos tulajdonába kerültek. Ilyen eseteket figyelhetünk meg a táblázat 27., 28., 29. és 30. sorában. Alig különbözik ettől a 27. sorban a Meleg víz dűlő, ott az egyesített kis parcellák új tulajdonosán kívül csak a 283. helyrajzi számú parcella birtokosa tarthatta meg a földjét. A 22. és 23. sorban szereplő Homlok és Kutkák nevű kicsiny dűlők is érdekes megnyilvánulását mutatják a határrendezésnek, amennyiben nemcsak a parcellák összevonását, megnagyobbítását, hanem 90°-os áttájolását is illusztrálják. Az 1862. évi térképen ugyan még ábrázolják a két dűlő határát, de miután ez

egyszersmind nem jelent birtokhatárt, valószínűsíthető, hogy a későbbiekben megszűnik a komlói határ ezen részének két dűlőnéven való jelölése.

A táblázat 15. sorában szereplő *Czigánysor* dűlő esetében, ha csak a parcellák azonos számát (28) vesszük tekintetbe, azt gondolhatnánk, semmi sem történt, de ha a két térképet összehasonlítjuk, láthatjuk, hogy valójában teljesen megváltozott a dűlő birtokszerkezete. 1858 előtt a dűlő felét a 342. helyrajzi számú tábla foglalta el, ez viszont a-b-c-d-e-f-g-h-i-k-l-m-n betűkkel jelölten 13 részre volt felosztva, vélhetőleg azért, mert az egy személy tulajdonában lévő táblát – bérleményként vagy részesműveléssel – 13 paraszt használta. A „rendbeszedés” után ezt a fél dűlőt elfoglaló táblát több (kb. 10), önálló helyrajzi számot kapott parcellára osztották, de ezek mérete semmiféle egyezést nem mutat az 1854. évi, betűkkel jelölt parcellákkal. Ugyancsak szembeutó, hogy a dűlő alsó felében található parcellák mérete is jelentősen eltér egymástól a két térképen. Lám, csak ennek az egyetlen dűlőnek az alaposabb szemrevételezése is mennyire pregnánsan érzékelteti a tagosítás során felmerült problémák bonyolultságát, nehézségét! Óhatatlan, hogy az ilyen nagy léptékű változásoknak vannak vesztesei is. A táblázat 8. sorából kiderül, hogy a határrendezés előtt 56 parasztnak volt kenderföldje, utána már csak 28-nak, tehát pontosan a felének, ugyancsak 28-nak nem jutott. Ez a 28 paraszt, mikor szembesült a határrendezés rá nézve igen hátrányos következményével, egész biztosan fancsali képet vágott, épp olyat, mint akinek nem jutott kenderföld (O. NAGY 1982, 195, 347).¹⁸

A feljebb közölt térképeken látható dűlőnevek egy részét megtaláljuk abban a leírásban is, amelyet Majoros Antal, Komlós jegyzője küldött válaszul Pesty Frigyesnek a helynevek összegyűjtésére vonatkozó 6 kérdőpontjára.¹⁹ Az 1866. február 14-én kelt levelében a tekintetes jegyző úr azonban nemcsak a dűlők neveit közölte, hanem a kérdőpontok által sarkallva igyekezett azok eredetére is magyarázattal szolgálni, és még más, a földrajzi nevekhez kapcsolódó, általa fontosnak vélt dolgokat is tudtára adni a helynévgyűjtő akadémikusnak.

18 Az állandósult szóláshasonlat keletkezése is érzékelteti, hogy a hagyományos paraszti gazdálkodásban és életmódban a rostnövény termesztése és a textilszükséglet jelentékeny részének sajátlagos előállítására rendkívül fontos szerepet töltött be egészen a 20. század közepéig. A kendertermesztésről, -feldolgozásról és a vászon felhasználásáról szóló bőséges történeti néprajzi irodalomból területünkhez kötődése miatt kiemeljük Dobrossy István tanulmányát (Dobrossy 1973).

19 Pesty Frigyes gyűjtését Kováts Dániel is felhasználta a Hegyköz helyneveire vonatkozó munkájában (KOVÁTS 2000).

„Komlós községe fekszik Abaúj Megye Füzéri Járásában, Székhelye Kassa.

– Komlós községnek jelenleg csak egy neveze (elnevezése) van, és régtől fogva más nem ösmeretes, és álitólag onnan vette eredetiségét (eredetét), hogy azon a tájon (?), hol most a község fekszik az előtt, hajdan Komlót termő sivatag volt.

– Komlós községe határában elő fordul topographiai nevek, Dűlők (:) Baksa, Térek, Vigyázó, Kert alyi, mert Kert alatt fekszik, Czigányka, Czigányok által irtatott, – Szerek patak, mert egy csergedező patak megy rajta keresztül, amelyben csak akkor van víz, mikor zápor esik, Tóth két dűlő (:) a Pásztor hajdan tóth ember lévén, azon kaszált, boghyát rakott (a) legeltetés mellett, nevezetét onnan vette. Hosszú föld dűlő, mert a földek hosszúak. Bánya dűlő, mert a kőbánya tető alatt fekszik, és Tatár járáskor a nép oda menekült, föld alatti lyukakba, melyek most is omladásként látszanak. Liget, mert hajdan vastag fákkal volt környezve, onnan veszi eredetiségét (eredetét) és nevét, Bánya, mert fejr építő követ tartalmaz, Erdő v. Szántó hegy, mert valaha az alyát szántották.

– Határ: Nyíri, Füzéri, Felybeházi (?), és Hollóbázi.

– Árok: Hollóbázától foly az községen keresztül, Hutai ároknak neveztetik, egy kövű Malmot hajt olykor, és a völgyön, a hol keresztül foly több arany őrlő Malmok romjai és nyomai még most is meglátszanak.

– Forrás: egy meleg, büdös, köves forrás létezik, melyen egy híres gyógy fürdő létezik, Gróf Károlyi Eduárd Ó Méltóságáé.

– Kút: van helység kútja, mely a falu közepén fekszik, s az egész községet jó, egészséges, friss vízzel ellátja. Gát kút, mely onnan veszi eredetét, hogy ezen a téren hajdan gát s malom volt. Bánya: mely szép fejr építő követ tartalmaz, melyből a község lakosai évenként szép keresztet nyernek, és a Kassai fő Templom falai, és a városnak hajdan egy része abból épült, nem különben a Füzéri vár is, a bonnan ezen kőbánya több századoktól nevezetes. Több semmiféle nevezetességek és topographiai helynévi számok jelen a nevezett község határában nem találtnak.”²⁰

A Pesty Frigyesnek küldött válaszlevélben találkozhatunk két olyan dűlőnévvel, amelyeket nem láthatunk a közölt két térképen, és ebből következőleg az azok alapján készített táblázatban sem. Nem tudhatjuk ezért, hogy a komlói határ mely részét ismerte a jegyző úr *Vigyázó* illetve *Liget* dűlőnek. Nem említ viszont jó néhányat a térképeken megtalálható dűlők közül, pedig érdekes lenne, hogy ő milyen magyarázattal szolgálna pl. a Törökrét, Bolond-völgy, Bócér elnevezések eredetére vonatkozólag. Semmiféle adat nem áll rendelkezésre az említett dűlőnevek etimológiájára vonatkozóan, de talán a Bócér elnevezés a Szinnyei szótárában található *bócér* szócikk 5. jelentésével (”borzas, kócos, fésületlen”)

20 MNL B-A-Z. M. Lt. Mikrofilmtár. Pesty Frigyes: Abaúj-Torna vármegye leírása. Komlós.

függhet össze, azt felidézve, hogy a terület művelés alá vonása előtt miként nézett ki (SZINYEI 1893, 141–142). Az 1854-ben készült térképen a falu ÉNY-i végétől a Legelőig tartó terület *Csapás* néven van megjelölve, a másik térképen pedig név nélkül, 440. helyrajzi szám alatt szerepel. Bárki is lett a tagosítás után a terület tulajdonosa, sok hasznát nem vehette, mert a határrendezést követően sem lehetett más szerepe, mint az, hogy a falu kijáró állatainak (csordájának, kondájának) a legelőre jutását lehetővé tegye. Vidékünkön egyébként a félmúltig a *csapás* szónak általánosságban véve egyik jelentése az volt, hogy „a legelőre vezető széles út”. (B. LÓRINCZY 1979, 751)

NÉPESSÉG, TÁRSADALOM

Az előző fejezet gyakran használt terminusa a *tagosítás* volt, a most következőnek pedig a *tagolódás* lesz a kulcsszava. Míg előbbi a földre, utóbbi a társadalomban élő emberre, esetünkben (Füzér)Komlós lakosságára vonatkozik. A község ismertett határában gazdálkodó népesség számáról, a falu lakosságának összetételéről, a különféle szempontok szerint meghatározott csoportjairól a központilag készített helynévtárakból és statisztikai kiadványokból nyerhetünk képet.²¹ Az 1863-ban Abaúj vármegye füzéri járásához tartozó község lakosainak száma 318²², jelentéktelennek tekinthető a csökkenés 1869-re, amikor 313 főt számlálnak össze Komlóson (HÓGYE *et al.* 1983, 133). Az 1881-ben végzett népszámlálás idején 319 fő volt „a jelenlevő polg. népesség száma”.²³ A lakosok 62 házban éltek. A népszámlálás adatai tartalmazták a nemzetiségi és a felekezeti összetétel adatait is. Komlós lakói közül 299-et tartanak magyarnak, 4 német, 5 pedig tót anyanyelvű. Az anyanyelv szerinti megkülönböztetés ma már igen érdekesen hangzó rovata:

21 Éppen a vizsgált időszakban bontakozik ki a modern értelemben vett demográfia és statisztika tudománya, a több szempontú, részletesebb adatfelvételek immár lehetővé teszik akár egy-egy kistelepülés társadalmának alaposabb megismerését.

22 *Magyarország Helynévtára. A különféle kormányzati ágak szerinti kimutatásával, mint az 1863. év elején fennállott.* Legújabb hivatalos adatok nyomán összeállították és kiadták B. R. [és] A. P. Orts-Lexicon des Königreichs Ungarn. Mit Bedachtnahme auf die verschiedenen Zweige der Verwaltung wie solche am Anfang d. Jahres 1863 bestand. Auf Grundlage d. neuesten aml. Daten zugest. u. hrsg. v. B. R. [u.] A. P. 1863. p. 460.

23 *A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve.* II. köt. Szerkesztette és kiadta: az Országos Magyar kir. Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest. 1882. Abaúj-Torna megye. p. 3.

„beszélni nem tudó”. Nyilvánvaló, hogy nem némákra vonatkozik ez a terminus, hanem a beszélni még valóban nem tudó, igen fiatal gyerekekre, csecsemőkre. Tehát a szülők anyanyelvét nem terjesztették ki automatikusan a beszéd képességét még el nem sajátított kicsikre.²⁴ Ilyen fiatalokú gyermek Komlóson 11 volt 1881-ben. Az összeírt lakosok közül 66-ot jelölnek meg „*olvasni, írni tudása szerint*”, ennyien lehettek tehát, akik ismerték az olvasás és a betűvetés fortélyát. A legnagyobb létszámú felekezet a római katolikus: 157-en tartoznak ehhez. A görög katolikusok száma 54, a reformátusoké 94, tehát a két katolikus felekezethez a falu lakosságának mintegy 2/3-a tartozik, hiszen a 13 izraelita és az egyetlen evangélikus vallású komlói lakos csak elenyésző kisebbséget jelent a községnek. (A falu felekezeteiről a következő fejezetben szólnunk részletesebben, azok arányváltozásait pedig egy táblázatban ismertetjük.)

A község gazdasági potenciálját illetően is rendelkezünk adatokkal az 1880-as évek végéről. Az Abaúj vármegyéhez benyújtott, 1888. november 15-én keltezett számadás²⁵ a következő bevételi forrásokat jelöli meg:

- a. földadó 459 ft 50 kr.
- b. házbéradó 16 ft 12 kr.
- c. házosztály adó 56 ft 40 kr.
- d. személyes adó
- e. (és) jövedelemadó (együtt) 404 ft 74 kr.

Ezek szerint a kisközség összes bevétele 936 ft 76 kr-t tesz ki. A kiadások jegyzékéből kiderül, hogy a falu kicsinyége miatt több más községgel együtt körjegyzőséghez tartozik, arányához és erejéhez mérten 46 ft 9 kr-ral járul a körjegyző fizetéséhez. A falu választott bírója, Sviatkó András mindössze 25 ft fizetésre számíthat, a törvénybíró és a két hites fizetése pedig 10 ft. A kisbíró 16 ft-ot kap tevékenységéért. A számok jól jelzik a jegyzői ténykedésnek a korban jellemző igencsak előnyös megítélését, különösen, ha azt is tekintetbe vesszük, hogy még 11 ft 80 kr-t is jóváhagynak jegyzői lakbér címen. A körorvos fizetéséhez Komlós községe 30 ft 89 kr-ral járul hozzá. A fenti tételekhez képest jelentéktelen a községi hivatal működésére, az irodaszerekre szánt kiadás. A váratlan, előre nem látható költségekre 20 ft-ot irányoznak elő.

Az 1890-es évek történetének országszerte nagy jelentőségű eleme a millenniumi készülődés, és a honfoglalás ezredéves évfordulójának megünneplése 1896-ban. Abaúj-Torna vármegye ünnepélyes hangvételű leiratában, melyet minden községnek, így Komlósnak is megküldött, azt javasolja, hogy megszerezte május

24 Köszönöm Pap József lektori észrevételét.

25 ŠAK. F.: A-T Z 1882–1922. i. c. 553. Komlós. M. 291.

10-én tartassanak a megemlékezések. A forrásbázist tekintve Komlósnál szerencsésebb települések esetében tudjuk, hogy elfogadták a megye által javasolt dátumot, a határban örömtüzeket gyújtottak, istentiszteleteket, hálaadó szentmiséket, körmeneteket tartottak. Arról azonban nem áll rendelkezésünkre adat, hogy Komlóson hogyan emlékeztek meg Árpád apánk és népének bejövételéről, a honfoglalásról.

A millennium nagy szellemi vállalkozása a *Magyarország vármegyéi és városai* sorozat útjára indítása. Ennek első köteteként jelent meg *Abaúj-Torna vármegye* és Kassa monográfiája, mely tartalmaz adatokat a századvégi Komlósról is. A falut a Hegyköz híres manufaktúrájának lokalizálásához is felhasználják a szerzők, ekképpen: „*a híres majolika-, kőedény- és kályhagyár [...] Hollóháza és Komlós közt az országút és a Török-patak mellett épült.*” (SZIKLAY–BOROVSKY 1896, 281) A földrajzi közelség ellenére a századvégi népességösszeírás tanúsága szerint a manufaktúrának nincs egyetlen komlósi illetőségű dolgozója sem. „*A kőedénygyártól mintegy 4 kilométernyire fekszik a nagy magaslatról lankásan ereszkedő völgyületben Komlós, 58 házzal 292 magyar lakossal. Posta: helyben, távirója: Alsó-Mislye. Határában van az u. n. >>Pál-hegyi<< kőbánya*” – olvashatjuk a falu szűkszavú jellemzésében (SZIKLAY–BOROVSKY 1896, 282). Itt nem kerül szó a község legnagyobb nevezetességéről, a fürdőről, forrásáról pedig a vármegye földrajzi viszonyait taglaló fejezetben szólnak: „*Az alsó-kékedi két forrás, mellyel mind az alkatrészekre, mind tulajdonságra és hatásra nézve megegyezik a komlóskai forrás.*” (SZIKLAY–BOROVSKY 1896, 270) Nem lehet kétségünk afelől, hogy az említett forrás a mi falunk határában csörgedezik, hiszen a ma is Komlóskai néven ismert ruszin települést 1882-ben, Abaúj és Torna vármegye egyesítésekor Zemplén vármegyéhez csatolták, ezért sem szerepelhet idézett monográfiánkban. A gyógyforrások említett hasonlósága miatt lássuk az alsó-kékedi jellemzését: „*Kénes langyos vize csúszos hajokban, kőszénynél, izületi és csontbajokban keltető hatású, sőt féloldali fejfájásnál és mint erősítő hosszabb betegségek után is javallják. [...] 1879-ben elemezték: 1 liter vízben van 0,297 szülárd alkatrész, 86 kct. Félíg kötött és szabad szénsav, 0,336 kct szénsavszulfid.*” (SZIKLAY–BOROVSKY 1896, 361) Abaúj-Torna vármegye fürdői között is felsorolják a „komlóskai”-t, de a fürdőéletet részletesebben nem jellemzik. A vármegye legnevezetesebb gyógyhelyei közé sem került be a komlósi fürdő, hiszen már csak az említett alsó-kékedi, ránk-herlányi és stószai gyógyfürdőkről találunk részletesebb leírást.

Komlós századvégi gazdasági és társadalmi szerkezetéről a már említett országos népszámlálásból²⁶ nyerhetünk átfogó képet, még akkor is, ha az adatok néhány ellentmondást, és értelmezhetetlen átfedést is tartalmaznak. A falu „összes népessége” 293 fő, ebből 99 a kereső és 194 az eltartott. Láthatjuk, hogy az 1881-es népszámlálás adatahoz képest, amikor 319 személyt találtak a faluban, a lakosságszám 8,2%-kal csökkent. Nem nehéz levonni ebből azt a következtetést, hogy a századvégi kivándorlás községünket is súlyosan érintette. A falu gazdasági szerkezetében alapvető változás nem következett be, hiszen lakóinak mintegy 80%-a, 78 kereső és 150 eltartott a mezőgazdaságból és a vele együtt emlegetett kertészetből élt. Bár a két tevékenységi forma össze van vonva, de esetünkben a község adottságainak ismeretében nyilvánvaló, hogy az elsődleges tényező a szántóföldi gazdálkodás és az ahhoz kapcsolódó állattartás, nem pedig a kertészet. A mezőgazdaságon belül 36 önálló kisbirtokos vagy bérlő, illetve 1 kisbirtokos, napszámos található²⁷, 100 kat. holdon felüli birtokost nem találunk a faluban. A társadalom alsó rétegét jelenti a századvégen a 9 mezőgazdasági cseléd 17 eltartottjával és a 15 mezőgazdasági munkás 31 általa eltartott családtagjával. A mezőgazdasági munkások közül egyébként csak mindössze 8 rendelkezett saját házzal. A korábbi ismeretekhez képest a századvégen, ha szerényen is, de nőtt a Komlóson ipart űzők és azok eltartottainak száma. A 6 iparos 21 eltartott családtagot etet, közülük 1 kovács, 1 asztalos, 2 cipész és csizmadia, 1 molnár, 1 pedig hentes és mészáros. A falu társadalmában, számában az iparosokat követi a közszolgálatban dolgozó illetve szabadfoglalkozású 5 kereső, illetve azok 6 eltartottja. Találunk még 4 házi cselédet 2 eltartottal és 3 napszámost 1 eltartottal. A közlekedésben 2 fő dolgozik, talán valamelyik vasúti pálya alkalmazottjai, ők 4 személyt tartanak el. A kereskedelem és hitel területén 1 kereső, vélhetőleg a kisközség egyetlen szatócs üzletének boltosa, illetve az általa eltartott 2 személy van megjelölve. A bányászat területén egyetlen személy sem tevékenykedik, ez talán

26 *A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása*. Második rész. *A népesség foglalkozása községeinkint*. Szerkesztette és kiadta: A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 2. kötet. 1904. Budapest. pp. 406–409.

27 A községsoros statisztikai felmérés 37. oszlopa (*kisbirtokos, bérlő*) és 38. oszlopa (*kisbirtokos, napszámos*) nem tudni miért tartalmazza ugyanazt a kategóriát, és az sem tudható, mi a különbség a bérlőkkel együtt emlegetett 36 kisbirtokos illetve napszámosokkal egy oszlopba írt 1 kisbirtokos között, illetve hányan tartoznak az oszlop másik csoportjába.

5. táblázat (A táblázat adatai a korábban már megjelölt forrásokból származnak.)
 Table 5. Number of the inhabitants in Komlós between 1851 and 1910. Edited by János Hajtós, 2017. (Data from aforementioned sources.)

Év	1851	1863	1869	1880	1890	1900	1910
Összes lakos száma	280	318	313	319	292	293	282

azt jelzi, hogy az 1896-ban még emlegetett „Pál-hegyi” kőbánya működése a század utolsó éveiben megszűnt, hiszen elképzelhetetlennek tűnik, hogy a helybeli kőfejtőben, amennyiben működne, ne dolgoznának komlói lakosok.

A statisztika száraz számai azt jelzik, hogy Komlós gazdasági szerkezete és társadalmi tagolódása a század végére pusztán csekély változáson ment keresztül, községünk megmaradt kedvezőtlen adottságú, alapvetően még mindig önellátó mezőgazdasági termelést folytató kicsiny hegyi falunak. A község földrajzi helyzete miatt sem tudott bekapcsolódni a század utolsó harmadában a nagyobb piaci kereslet által indukált modernizált árutermelő agrárgazdálkodás főleg nagybirtokokat jellemző progresszív sodrába. Népségmegtartó ereje egyre csökkent. Jól érzékelteti ezt az 1900. és az 1910. évi népszámlálás 8. oszlopának Komlóra vonatkozó adata: külföldön lévő 1900. – 44; 1910 – 58 fő.²⁸ A meghatározáson nyilvánvalóan azokat a személyeket kell érteni, akiknek létezéséről, külföldön tartózkodásáról már csak rokonságuk tudott számot adni a felmérést végzőknek. A kivándoroltaknak általánosságban csak csekély töredéke tért vissza, ezért a külföldön tartózkodó füzérkomlóiak túlnyomó részét is bizvást tekinthetjük a község végleges veszteségének. Az alább közölt összefoglaló táblázat Füzérkomlós demográfiai görbéjét mutatja a vizsgált időszakban. Ha a következő fejezet schematismusainak összlétszámra vonatkozó adatait tekintetbe vesszük, akkor is a vizsgált félévszázadból csak bő 3 évtizedet tett ki az az időszak, amikor a lakosok száma meghaladta a 300-at, azután a 19. századot történeti értelemben is lezáró nagy háború előestéjére visszaesett a 19. század közepének bázisszámára.

28 *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. Első rész. *A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint*. Szerkesztette és kiadta: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42. köt. 1912. Budapest. p. 200.

EGYHÁZAK, VALLÁSOK

Egy település lakosságának tagolódását lehetséges a felekezeti hovatartozás szempontja szerint is elemezni. Két oka van annak, hogy ezt a szempontot egy önálló fejezetben érvényesítjük: (1) a statisztikai adatokat meghaladóan néhány, a község vallástörténetéhez tartozó eseményt is közzéteszünk, (2) másrészt pedig megőrizve a falumonográfiába szánt eredeti rész tanulmány tárgyköri egységét, a 19. század egész időszakára kiterjedően tárgyaljuk Komlós egyháztörténetét.

A 19. század folyamán – még ha változó súllyal is – a község két meghatározó felekezete a római katolikus és a református egyház volt. Egyiknek sem volt azonban saját papja, parókiája a községben. A reformátusok templomukat, ahová a nyíri lelkész járt istentiszteletet tartani, a 19. század első éveiben építették, a római katolikusoknak századunkban még nem volt saját templomuk, a komlói katolikusok a füzéri anyaszentegyházhoz tartoztak. A falu lakosságának hozzávetőlegesen 15%-át kitevő görög katolikusok egy másik szomszédos faluba, Filkeházára, az abaúj-zempléni Hegyköz egyetlen görög katolikus templomába jártak misére. A rájuk is vonatkozó anyakönyveket szintén ott találhatjuk 1782-től kezdődően.²⁹

A 19. században a komlói katolikusokat is szolgáló füzéri plébánosok listája szolgálati idejük megjelölésével (NEMO 1904):

Fábry József egyházmegyei pap	1782–1802
Bányász György egyházmegyei pap	1802–1818
Szalai Csóm József egyházmegyei pap	1818–1821
Molnár Jakab egyházmegyei pap	1821–1835
Kvartek Ádám	1835–
Piller István	1835–1848
Szent-Lélek Géza	1848–1881 ³⁰

29 A görög katolikusok vallásgyakorlatára vonatkozó adatok Petercsák Tivadartól származnak, melyeket ezúton köszönök.

30 Az 1878-ik évi schematismus adata szerint Füzéren a parókus ebben az évben Carolus Hupka, azaz Hupka Károly (86. oldal). A Magyar Katolikus Lexikon (Budapest, 1997) Füzér címszavánál 1848 után Hupra Károly nevét találjuk (3. kötet 866. oldal). Az adatok ellentmondásosságát a füzéri plébánia Historia Domusa vagy Protokolluma oldhatná fel, de ebből az időszakból egyikkel sem rendelkezünk.

Hupka Károly	1881–
Sándor János	1881–
Tarbáky Kasszián	1881–1883
Bella Soma	1883–1888
Tasnádi József	1888–1889
Csurilla Ágoston	1889–1892
Novák László	1892–

Érdekes és alapvető különbség a reformátusok esetében, hogy az egész 19. század folyamán mindössze három nyíri lelkész szolgálta az anyaegyház és a filiálék, köztük Komlós kálvinistáit: Regis János (1801–1817), Sárkány Pál (1817–1878) és Bacskai Sándor (1879–1921). Úgy látszik, a hívek valamennyiükkel igen meg voltak elégedve, ha ilyen hosszú ideig, papi pályájuk végezetéig megtartották őket.

A 18. század felekezeti ellentétei után a csekély számú adatok között, melyek Komlós 19. századi vallástörténetére vonatkoznak, nem találunk egyenetlenségekre, összeütközésekre utalókat. A füzéri templomot „*a kálvinistáktól 1737-ben Desseffy Ferenc³¹ foglalta vissza s adta át a katolikusoknak.*” (NEMO 1904, 90) 1783-ban a füzéri járás több községének reformátusai, köztük a komlóiak panaszlevelet intéztek Abaúj vármegyéhez³² sérelmeik miatt, az ügy kivizsgálására, a panaszok orvoslására vonatkozólag azonban már nem rendelkezünk adatokkal. A komlói katolikusok, mint említettük, a füzéri templomba jártak misére, melyet „*1804-ben gróf Károlyi József toronnyal ékesített föl s a mostani szentéllyel meghosszabbította. Ugyanő ajándékozta az egyháznak a mostani plébánia épületet s belsőseget, mely hajdan Desseffy Cúria volt a hajdani plébánia a patak mellett az úgynevezett »konyha kertben« volt s két külön épületből állott, melyek közül az egyik a plébános, a másik a cselédség lakását képezte.*” (NEMO 1904, 90)

A füzéri templomból kiltított komlói reformátusok templomukat a 19. század elején kezdték építeni³³, de elkészülte után sem tudtak saját papot tartani, hanem Nyíri filiájaként működtek. Világi elöljáróságuk, konsistoriumuk 1802-ben még hat főből áll, akik „*midnyáján hittal szolgálnak, tartanak egyben gyűléseket a Parochián, véghez viszik kötelesegeket minden részben. A Prédikátornak betsületire és fizetésének beadására gondjok vagyon. Vigyáznak az Ekleziának minden nemű fundusaira, (azt) elidegeníteni nem*

engedik”³⁴ – olvashatjuk az egyházlátogatási jegyzőkönyv 1802. február 13-ai bejegyzésében. A továbbiak már a nyíri anyaegyházra vonatkoznak: a látogatók meg voltak elégedve a templom és az iskola jó állapotával, melyekre a híveknek gondjuk van. 1803-ra már csak három főből áll a komlói consistórium, a nyíri anyaegyház consistóriumai tagjainak száma változatlanul 12. Az egész nyíri eklézsiának „*vagyon egy 2 vékás földcsékeje, öt falka (darabból álló – Sz. P.) rétetske, ezek termése a többet ígérőnek pénzen eladatik és az Ecclesia jövedelmetskéje közé tétetik, e mellett a perselyből eszetendőnkint bejön 4–5 forint. A persely a rendelés szerint magánosan tétették ki.*”³⁵

Mivel a kicsiny Komlóson egyik felekezetnek sem volt saját iskolája, a katolikusok Füzérre, a reformátusok Nyíribe járathatták iskolaköteles gyermekeiket. A 19. századból származó, és a komlóiak által jegyzett iratok azonban azt tanúsítják, hogy a faluban ebben az időszakban általános az írástudatlanság. A jobbágyi nép analfabetizmusa országszerte általános, lassú javulást csak az 1868. évi népiskolai törvény bevezetése után, a század utolsó harmadában érzékelhetünk. A tanítók gyakran tapasztalható alkalmatlansága, restsége is hozzájárult az elemi oktatás látványos eredménytelenségéhez. Lássunk erre egy helyi példát, amely a nyíri református tanítóra, a komlói jobbágyok gyermekeinek okítójára vonatkozik! „*Vádoltatott az O. (iskola) Mester a Consistorium által az iránt, hogy maga külső dolgai miatt gyakran elmulasztja a tanítás óráit és hogy az iskola Inspektorait gyalázatos szökekeal illetve volna, felesége veszekedő, maga pedig italoskodó volna...*”³⁶ – olvashatjuk egy 1803. február 1-jei feljegyzésben. Nem csoda hát, hogy „*sok szülék nem akarták járattni a gyerekeket az iskolába [...] az iskola tanító maga is kedvetlenséget vett és inkább határozza magát a meg nem maradásra.*”³⁷ E bejegyzésekben nem neveztetik néven az illető „iskola mester”, de egy másik iratból³⁸ kiderül, hogy Váczi Efraim a kedvetlen tanító. Ugyanebből ismerhetjük meg a többiekét is, akik a 19. század folyamán a nyíri református elemi iskolában tanítottak.

A füzéri római katolikus anyaegyház latin nyelvű protokollumának is van néhány komlói vonatkozású bejegyzése. Megtudhatjuk belőle, hogy 1804-ben a füzéri templom javításához a követ Komlósról hozták. Kiderül az is, hogy a 18. század ellenreformációjának következtében a 19. század elejére a vidék, és vélhetőleg Komlós lakosságának is a többsége a római katolikus

31 A történelmi família nevének főleg az - egyébként evangélikus vallású - aradi mártír tábornok révén általánosan ismert írásmódja Desseffy, az idézett kiadvány azonban következetesen Desseffy formában emlegeti.

32 ŠAK. D 1783. 155. 195. dob.

33 ŠAK. D 200. doboz. 1801. 75. irat.

34 SRKL. Egyházlátogatás jegyzőkönyvek, szántói és vágási járások. 1799–1822. R. A. III. 3/11. 424–425.

35 Ugyanott. 446.

36 Ugyanott.

37 Ugyanott. 468–469.

38 SRKL. D/CXXXI/74,053/ 672. A/399.

6. táblázat A komlói gyerekek által is látogatott nyíri református iskola tanítói a 19. században.

Szerkesztette: Hajtós János, 2017.

Table 6. Teachers of the Reformed school frequented by children from Komlós, from the 19th century.

Edited by János Hajtós, 2017.

Tanítók nevei	Működési idejük
Váczai Efraim	1793–1803
László János	1804–1813
Kónya Mihály	1813–1816
Hideg Pál	1816–1831
Mándoki János	1832–1839
Keresztúri Mihály	1839–1844
Szúnyog Mihály	1844–1845
Kemény Zsigmond	1844–1848
Botka Károly	1848–1854
Sárkány Albert	1854–1875
Kerekes János	1875–1888
Martha János	1888–1897
Tóth Lajos	1897–
Kapery Ferenc	

hitre tért: 1805-ben például a füzéri anyaegyházhoz tartozó 517 fő bérmálkozott. Ebből az időszakból azonban még nem rendelkezünk pontos adatokkal a községek, így Komlós felekezeti megoszlására vonatkozólag sem.

Nagy nap volt a komlói katolikusok életében 1810. augusztus 2-án. A protokollum e napi bejegyzésében ezt olvassuk: „Reggel 9 órakor Szabó András kassai püspök Füzérre érkezett, megbérmált 143 személyt, megáldotta és megszentelte a komlói katolikusok harangját a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére, amely 49 fontot nyom. Vele volt Berzeviczy báró, a hejcei plébános, valamint a megyei alispán. A harang felirata: KOMLOSS FUSA SUM PER CHRISTIANUM LEBRECHT CASSOVLAE 1809. (Öntött engem Lebrecht Keresztély Kassán 1809-ben.)” Hasonlóan jelentős volt 1822. szeptember 29-e is. Ezen a napon, „vasárnap nagy tömegben felállítottunk a komlói temetőben egy kőkeresztet, az ottani hívek költségén, amelyet Molnár Jakab füzéri lelkész áldott meg.”³⁹

A katolikus egyház gyarapodását 1854-ben megakasztotta a rettentő füzéri tűzvész, melyről a parókia protokollumában a következőket olvashatjuk: „1854 április 7-én Madák János gondatlansága által Füzér helységében tűz támadván, mely alkalommal sok házban csűrön, 5 lelken és számos marhán kívül megégett a Füzéri templom teteje, Tornya, elolvadtak mind a 3 harangok, megégett a parochiális Csűr,

Iskola és Harangozó Ház; Ezen évben azonban Isten kegyelméből MSzgos Gróf Károlyi Ede s, lelkes neje Gróf Kornis Klára ő Nagyságok hozzájárulásokkal felépült a leégett Templom, Torony és Más épületek is.”

A füzéri templom gyarapodásáról, hol hitüket a komlói katolikusok is gyakorolhatták, a már idézett emlékkönyvből a következőket tudhatjuk meg: „A hívek adakozásából s a templom pénztárából fedezett költségen állították elő a jelenlegi nagy oltárt 1875-ben védszentjének Szt. István, magyar királynak tiszteletére; 1877-ben pedig az új orgonát. Végül 1895-ben a hívek, a kegyuraság adománya s templom pénztárának igénybevételével a füzéri templom, mely eddig csak meszelve volt, kéjfestetett, új tetőt s beton alapot nyert és egyúttal a kórusát is kiépítették.” (NEMO 1904, 90) Az 1895. évi munkálatok legfőbb finanszírozója már Gróf Károlyi László volt, aki atyja halála után, 1879-ben megörökölte a komlói határ kb. harmadrészét is magában foglaló füzérradványi uradalmat és a füzéri római katolikus templom kegyuraságát.

Komlós lakosságának felekezeti megoszlásáról a század közepétől rendelkezünk pontos adatokkal:⁴⁰

Fényes Elek hivatkozott művében nem említi görög katolikusokat (FÉNYES 1851, 244), de valószínűnek tartjuk, hogy már a század közepén is voltak a faluban, akik ehhez a felekezethez tartoztak, mert az a népmozgalom, amely minden bizonnyal ruszin felmenőiket Komlóra hozta, jóval korábban lejátszódott. Amint a táblázatból kitűnik, a reformáció lutheri irányzatát követő evangélikusok csak véletlenszerűen és időszakosan fordultak elő a faluban. Nem úgy a zsidók, akik a század utolsó harmadától folyamatosan jelen lévő kis csoportját alkották Komlós társadalmának. A kicsiny komlói zsidó közösség nevezetes szülöttje volt Gábor Ignác (1868–1945) irodalomtudós, műfordító (KENYERES 1967, 560; SPÖNER 2015, 88). Nem tudjuk okát, hogy a század harmadik negyedében miért csökkent a reformátusok aránya 42,1%-ról 26,8%-ra. A század utolsó negyedében –láthatjuk a táblázatból – számuk alig változott, arányuk mégis valamelyest növekedett, aminek oka a falu összlakosságának csökkenése.

40 A táblázat adatai a következő kiadványokból származnak:

1. FÉNYES 1851, 244.
2. *Schematismus Cleri Diogesis Chassoviensis ad annum Jesu Christi 1878*. Kassa, 1878. 33–34.
3. Lásd 37. lábjegyzetet.
4. *Schematismus venerabilis cleri graeci Ritus Catholicorum Diocesis Eperjesensis pro Anno Domini 1893*. Eperjes, 1893.
5. *Schematismus Cleri Diogesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi 1899*. Kassa, 1899. 68.
6. *A kassai százéves egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve 1904*. Kassa, 1904. 92.

39 A füzéri római katolikus anyaegyház protokolluma.

5a–b. kép Gróf Károlyi Ede (1821–1879), a füzéri római katolikus templom patrónusa és felesége,
Gróf Korniss Klarissza (1834–1906) (Éble 1913 nyomán)

*Fig. 5a–b Count Ede Károlyi (1821–1879), the patron of Roman Catholic Church of Füzér, and his wife,
Countess Klarissza Korniss (1834–1906) (After Éble 1913)*

7. táblázat Komlós lakosságának felekezeti megoszlása 1851–1904 között. Szerkesztette: Hajtós János, 2017.
Table 7. Confessional distribution of the inhabitants of Komlós between 1851 and 1904. Edited by János Hajtós, 2017.

Év	Római katolikus		Görög katolikus		Református		Evangélikus		Izraelita		Össz- lakosság
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	
1851	160	57,1			118	42,1	2	0,7			280
1878	178	53	52	15,4	90	26,8			16	4,8	336
1881	157	49,2	54	16,9	94	29,5	1	0,3	13	4,1	319
1893	147	46,8	48	15,3	96	30,6			23	7,3	314
1899	170	50,4	53	15,7	94	27,9	1	0,3	19	5,6	337
1904	137	47	38	13	94	32,3			22	7,6	291

E csökkenés legelső érintettje a római katolikus felekezet, hiszen híveinek száma 1878-hoz képest 1904-re 41-gyel lett kevesebb. A görög katolikus rítust követők létszáma is 14-gyel apadt a két előzőleg említett időpont között. Az összlakosságot tekintve feltűnő, hogy 1899 és 1904 között 46 lélekkel lettek kevesebben a komlói-

ak. Egyértelmű magyarázattal szolgál erre a jelenségre a 19. század végén, a 20. század elején lezajlott óriási mértékű kivándorlás. Abaúj-Torna vármegye kivándorlási vesztesége az országos átlagot jóval meghaladó volt, a megyén belül pedig a községünkhöz hasonló, kedvezőtlen adottságú hegyi falvak fogyatkozása volt

a legnagyobb mérvű, amint ezt az 1900. évi és az 1910. évi népszámlálásokban kimutatott, külföldön lévő komlóiak nagy száma (44 illetve 58 fő) is igazolja. A kis község lakosságához viszonyítva a „rövid” 20. század nyitányaként számontartott nagy háború is óriási vérvesztést okozott Füzérkomlós hadkötelezett férfi népességében. „*A világháborúban a község lakói közül 15-en vettek részt, és közülük 14 a harctéren elesett.*” (MOLNÁR 1935, 162)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom a latin nyelvű források fordításában nyújtott segítségért Gyulai Évának, a levéltári kutatásaim Kassán és Miskolcon készségesen támogató Zuzana Kleščinskának illetve Bodnár Tamásnak, valamint a digitalizálásban segédkező ifjú kollégáimnak, Baranczó Benedeknek és Hajtós Jánosnak.

RÖVIDÍTÉSEK

A-T Ž – Abovsko-Turnianské Župa – Abaúj-Torna vármegye
 A Ž – Abovsko Župa – Abaúj vármegye
 ELTE BTK – Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest
 é. n. – évszám nélkül
 HOM HTD – Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentáció, Miskolc
 MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
 ŠAK – Štátny Archív v Košiciach – Állami Levéltár, Kassa
 SRKL – Sárospataki Kollégium Levéltára
 uo. – ugyanott

FORRÁSOK

Corpus Iuris Hungarici. 1000 év törvényei. 1848–1849. évi törvények. <https://1000ev.hu/>
 MNL OL P 394. Károlyi birtokjoggal kapcsolatos iratok. 42. csomó. 16. Komlós. 1849.
 ŠAK. D 1783. 155. 195. doboz.
 ŠAK. A Ž. Hlávny Slúzný okres Füzér. (A füzéri járás szolgabíróságának iratai.) 1795–1849.
 ŠAK. D 200. doboz. 1801. 75. irat.
 ŠAK. A-T Ž.
 1850-61. i. c. 322. Komlós.
 ŠAK. A-T Ž. Ltsz.: 265.
 ŠAK. F.: A-T Z 1882–1922. i. c. 553. Komlós. M. 291.
 MNL B-A-Z. M. Lt. Térképtár. BMU. 381. 1854.
 MNL B-A-Z. M. Lt. Térképtár. BMU. 383. 1862.
 MNL B-A-Z. M. Lt. Mikrofilmár. Pesty Frigyes: Abaúj-Torna vármegye leírása. Komlós.
Magyarország Helynévtára. A különféle kormányzati ágak szerinti kimutatásával, mint az 1863. év elején fennállott. Pest, 1863.

A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott NÉPSZÁMLÁLÁS főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. kötet. Szerkesztette és kiadta: Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1882.

A Magyar Korona országainak 1900. évi NÉPSZÁMLÁLÁSA. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 1. kötet. Szerkesztette és kiadta: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1902.

A Magyar Korona országainak 1900. évi NÉPSZÁMLÁLÁSA. Második rész. A népesség foglalkozása községenként. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 2. kötet. Szerkesztette és kiadta: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1904.

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi NÉPSZÁMLÁLÁSA. Magyar Statisztikai Közlemények. 42. kötet. Szerkesztette és kiadta: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912.

Schematismus Cleri Diogesis Chassoviensis ad annum Jesu Christi 1878. Kassa, 1878.

Schematismus venerabilis cleri graeci Ritus Catholicorum Diocnsis Eperjesensis pro Anno Domini 1893. Eperjes, 1893.

Schematismus Cleri Diogesis Cassoviensis ad Annum Jesu Christi 1899. Kassa, 1899.

SRKL. Egyházlátogatás jegyzőkönyvek, szántói és vágási járások. 1799–1822. R. A. III. 3/11.

SRKL. D/CXXXI/74,053/ 672. A/399.

A Füzéri Római Katolikus Anyaegyház Protokolluma.

IRODALOM

B. LŐRINCZY Éva (főszerk.)
 1979 *Új magyar tájszótár*. I. kötet. A–D. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1053 p.
 BUDA Attila
 1997 *Gróf Károlyi István élete*. Újpest Önkormányzata, Újpest. 285 p.
 CSORBA László
 2005 Az önkényuralom kora (1849–1867). In GERGELY András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris Kiadó, Budapest. 279–326.
 Dr. DIÓS István (szerk.)
 1997 *Magyar Katolikus Lexikon*. 3. kötet. Éhi-Gar. Szent István Társulat, Budapest. 932 p.
 DOBROSSY István
 1973 A parasztgazdaságok szerkezete és a rostnövénytermesztés kapcsolata Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XII, 405–430.
 ÉBLE Gábor
 1913 *A nagy-károlyi gróf Károlyi család leszármazása. A leányági ivadékok feltüntetésével*. Franklin Társulat, Budapest.
 ÉBLE Gábor–PÉTTKÓ Béla
 1911 *A nagy-károlyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története*. I–II. Károlyi László–Franklin Társulat, Budapest.

- FÉNYES Elek
1851 *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta körülmélyesen leíratik.* I–II. Kozma Vazul, Pest.
- FÜR Lajos
1965 Jobbágyföld – Parasztföld. In SZABÓ István (szerk.): *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914.* I. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest. 33–153.
- GAÁL Zsuzsanna
2000 *Sióagárd.* In GAÁL Attila (szerk.): Száz magyar falu könyvesháza. (sorozat) 198 p.
- HÓGYE István–SERESNÉ Szegőfi Anna–TÓTH Péter (összeállította)
1983 *Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Történeti Helységnevtára, 1870–1983.* In SERESNÉ SZEGŐFI Anna (szerk.): Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 16–18. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc. XXXVI + 504 p.
- KENYERES Ágnes (főszerkesztő)
1967 *Magyar Életrajzi Lexikon.* I. köt. A–K. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KOVÁTS Dániel
2000 *Az abaúji Hegyköz helynevei.* A Sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeum Füzetek IV. Sátoraljaújhely. 336 p.
- MOLNÁR Endre (szerk.)
1935 *Magyar városok és vármegyék monográfiája. Abaúj-Torna vármegye.* Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala (nyomt. Sárík Gyula és Géza, Cegléd), Budapest. 339 p.
- NEMO, K. (szerk.) (álnév!)
1904 *A kassai százéves egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve.* I. Abaúj- és Sáros megye. Vitéz A. Könyv- és Könyomdája, Kassa.
- O. NAGY Gábor
1982 *Magyar szólások és közmondások.* Gondolat, Budapest. (3. kiadás)
- OROSZ István
2010 *A jobbágyvilág megszűnése Magyarországon.* Debreceni Egyetem Történeti Intézete, Debrecen.
- PETERCSÁK Tivadar
1977 Az erdő szerepe a hegyközi állattartásban. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XVI, 295–309.
- 1978 Hegyköz. *Borsodi Kismonográfiák.* 6. Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 116 p.
- 1979 Közbirtokosságok, legeltetési társulatok a Hegyközben. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XVII–XVIII, 261–280.
- SIMONFFY Emil
1965 Jobbágyföld – Parasztföld. In SZABÓ István (szerk.): *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914.* I. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest. 207–264.
- SPÓNER Péter
2015 Füzérkomlós község gazdasága és társadalma a 20. század első felében. *Történelem és Muzeológia. Miskolci Internetes Folyóirat.* 2/1. 76–91.
- SZABADFALVI József
1968 Makkoltatás a Zempléni hegységben. *Ethnographia* LXXIX, 62–75. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest.
- SZABÓ István
1976 *Jobbágyok-parasztok.* Értekezések a magyar parasztság történetéből. Akadémiai Kiadó, Budapest. 387 p.
- SZALIPSZKI Péter
1996 *Abaúj (és) Torna vármegye településhierarchiája a 19. század második felében.* Bölcsészdoktori disszertáció. ELTE BTK. Kézirat.
- 2011 Külön és együtt. Abaúj és Torna vármegye egyesülései. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* L, 365–388.
- 2015 (Füzér)Komlós története a 19. század első felében. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* LIV, 369–386.
- SZIKLAY János–BOROVSKY Samu (szerk.)
1896 *Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monográfiája).* I. köt. Abaúj-Torna vármegye és Kassa. Budapest. 579 p.
- SZINNYEI József (szerk.)
1893 *Magyar tájszótár.* I. köt. A–Nt. Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest.
- WELLMANN Imre
1961 Földművelési rendszerek Magyarországon a XVI–II. században (Főként az 1715. évi országos összeírás alapján). *Agrártörténeti Szemle,* 3. évf. 3–4. sz. 344–370.

THE HISTORY OF (FÜZÉR)KOMLÓS IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Keywords: Abolition of serfdom, land re-parcelling, society, stratification, religion, population

Article IX. of the year 1848, concerning the abolition of serfdom, did not bring immediate changes to the lives of the peasantry nationwide as well as in Füzérkomlós, where the Károlyi estate still had a claim for all their previous landlord annuities, taxes and labour services. Moreover the fragmentation of lots and the number of people becoming cottars in the first half of the 19th century greatly limited access to land ownership for the peasantry of Komlós. The relationship between the peasants of Komlós and the landlord, count Ede Károlyi, was regulated by the edict that took effect in spring 1853. The Kaiser's order of separating shared pastures and woodlands greatly loosened the relationship of interdependence. However the separated pasture and forest areas were still shared between villagers. The separation of pasture may have happened due to the large increase of livestock ownership by the inhabitants, based on data from 1857 national census concerning Komlós. The rights of using the village forest and pasture were determined by the size of owned arable land; this regulation further increased the number of people falling behind. The social stratification of Komlós based on wealth is apparent via tables from the late 1850s, showcasing the taxation of the inhabitants. Another important stage of agriculture capitalisation was the land re-parcelling, which meant combining several, smaller parcel territories of landowners. The restructuring of the border of Komlós is represented with maps from 1854 and 1862 and their comparison. The changes and distribution of the population number of the village is presented based on data from toponym repositories, statistical surveys and other publications. By the turn of the century, following the growth after the mid-19th century, the population of Füzérkomlós was also affected by erosion from emigration, meaning that by 1910 the population count was near-identical to that of 1848-49, after the revolution. We examined the religious history and their relations through the entirety of the 19th century. Komlós was mostly inhabited by Roman Catholic and Reformed believers. Looking at the numbers, Reformed believers were in the minority; however they had their own church which they built because they were banned from the church in Füzér in the early 19th century. That said, they lacked their own parish and their masses were held by Reformed preachers from Nyír, while Catholics still attended masses in the church at Füzér. There were no records of similar schisms in relation to other congregation. Greek Catholics were first present since the last third of the century, amounting to roughly fifty people. After the Austro-Hungarian Compromise of 1867, a small group of Hebrews also appear amidst the society of Komlós, although the names in our sources (e.g. Weiss) suggest that they have been present earlier. The final tragic entries of the compressed demographic inventory include the fourteen soldiers from Komlós who died during World War I.

Péter Szalipszki